

Prologus

Desiderij mei. **I**ta eplam scripsit Hiero. Desiderio epo familiari suo qd eum rogauerat ut petra theucum moysi de hebreo transferret in latinum. non dum enim translatus erat nisi de hebreo in grecum et de greco in latinum. et quod translationes ille multas habebant

corruptiones. tum propter falsitatem exemplarium. tum propter imperitiam translatorum. Hiero. desiderij precibus obtinens de hebreo in latinum transtulit petra theucum cui propositum fuit illud prologum. nam ab eo in secundo libro Rufini prologus appellatur. Epla autem ad paulinum que licet in modernis bibliis prescribat: nec petra theuco propositum: nec inter prescriptas videtur. quod ex parte exemplaria scribitur in secundo libro Rufini nominat epla ad paulinum. Et nota quod prologus prohemium prefationis argumentum

idem significat. scilicet prolocutionem in sequens opus introductivam. Est etiam in prologus in libro que scilicet introductorius est in ipso ut est ille ante Apocalypsim. scilicet Desiderius que pie voluit vivere etc. et talis prologus non est de libro. Item est prologus in libro qui est pars libri ut est principium Apocalypsis ihesu christi quam dedit illi deus. et dicitur prologus a protos quod est primum. et logos sermo quasi primum sermo scilicet prefatio vel prolocutio. Vel dicitur prologus quasi prologus. quasi sermo precedens. Prohemium dicitur a pro quod est primum et e mon vel emu quod est sermo vel prima modulatio. Aut dicitur prohemium quasi pro emulis factum vel quasi primum quod prima via vel precedens est ad librum. Etymologia est prefatio. id est prolocutio. a pro for prefatis dicitur. Argumentum dicitur quasi argute. id est callide inuentum. In apertis argumentosa. id est callida dicitur. versus. Est brevis argutus: est callidus atque sonorus. Argumentum habet alias significaciones de quibus nihil ad presens.

Desiderij mei etc. Prologus iste in quibus partibus dividitur principales. in quibus prima ostendit principale motum ad transferendum petra theucum. scilicet desiderij obsecrationem cum dicit. Desiderij mei etc. vsq; obsecrat. In secunda duplex assignat retractivum. primum opis gravitatem cum dicit. Periculosum opus etc. Secundum detractorum malignitatem ibi. Et obrectatorum meorum etc. In tercio secundarium ponit sue translationis motum scilicet Origenis studium vel imitationem ibi. Quod ut auferre In quarta parte se excusat quod non intendit damnare veteres pro sua translatione ibi. Quid igitur etc. In quinta petit desiderij ostensionem subventionem ibi. Nunc te deprecor etc. Subdivisiones patebunt in sepe persecutio. In prima parte ostendit affectum suum ad primam obsecrationem quam describit tripliciter. Primo ex nomine cum nomine affectum designare. secundo ex nomine presignatione. tercio ex nomine virtutis amore. primum notatur cum dicit.

Desiderij mei. id est mei vel mihi dilecti vel mei amici. Desideratas accepi litteras. secundum notat cum dicit. b. Qui quodam etc. quod mysticum est quod cum daniele conlocat in nomine Dan. ix. daniel ab angelo vocatur vir desideriorum. sicut iste desiderius appellatur quod vocabulum fuit presagium. id est divinatio siue prescia vel presignatio futurorum. ut per hoc quod vocatur est desiderius signaret desiderabilis futurus vel desiderabilis postulaturus. tercio notat cum dicit. c. Ut translatus etc. Pentateucus supra exponit in epla ad paulinum. vij. ca. In secunda parte notant duo retrahentia a translatione facienda. Primum est opis gravitas quod notat cum dicit. d. Periculosum opus est certe scilicet quod difficile est et arduum unde posset ibi homo deficere vel errare. et ideo dicit periculosum. secundum retrahens est detracto-

rum malignitas. quod notatur cum dicit. e. Et obrectatorum etc. Canibus comparat detractores cum dicit. Latratibus qui contra quemlibet ignotum quicumque bonum oblatrat dentibus lacerat. Sicut detractores irrationabiliter bene dicta depravant et detrahendo lacerant que ignorant. Et notat

hic triplex eorum malignitas quod aut benedictus oblatrat sicut ista dicitur est. Aut auctoris perversam intentionem affirmat. quod notatur cum dicitur f. Qui me asserunt etc. Suggillatio potest turberet per condemnationem et dicitur a suggillo aliquid quod est condemnare. stragulare. suggerere. scilicet gula cape. Cudere. id est facere. cudo is erc. dicitur fabricare. ferire. polire et sculperet. Tercio notat eorum malignitas quod veteres modernis magis ingeniosos estimant et proponendos iudicant. unde et veteres translationes plus quam modernas approbant. quod notat cum dicitur. g. Ita ingenium etc. Sicut enim verus vinum melius est novo. sic dicitur ipsi veteres subtilioribus ingenijs floruisse quam modernos. et veteres translationes modernis esse meliores: cum tamen dicat presertim in principio maioris voluminis. Cuius auctores quanto iuniores sunt tanto perspicaciores et ingenijs floruisse et valuisse diligentia omni iudicio confirmantur eruditissimorum. vel probantes ingenium modernorum plenum spuma superbie. sicut novum vinum spumat et efficit quod habet immundicie. quod dicitur me et alios modernos superbos esse. et quicquid facimus ex presumptione procedere. et dicitur id esse presumptuosum et loquacitate plenum. sicut novum vinum inflat et magnam facit tumultum quod ostendit humilitatem suam et intentionis puritatem dicit. h. Cum ego sepissime me testatur sum me pro virili portione in tabernaculo dei etc. In tabernaculo. id est in ecclesia. Pro virili portione. id est quibus mea reputatio sit exigua tamen in sacra scriptura ad utilitatem ecclesie offero quod possum. Vel secundum aliam litteram pro virili portione. id est pro debita parte. Secundum leges virilis portio dicitur quod hereditas filiis equaliter dividitur. quod dicitur virilem portione hereditatibus expecto pro quod sicut possum in vinea premissas familias laborare volo. unde dicitur de pro. id est in principio secundi libri dicit sic. Gaudia cesaree metris pro parte virili sunt mea parati nil habet illa domus. id est pro magna parte. vel sicut unde de romanis viris sum nam in ea omnes romani precipue. i. Nec opus alterius etc. scilicet testatus sum. quod dicitur. Sicut oblatio divitiarum non fedat per oblationem pauperum. sic nec pro mea interpretatione fedat translatio septuaginta interpretum. In tercia parte ponit secundum translationis motum quod est origenis imitatio vel studium. unde dicitur. k. Quod ut auferrem etc. ad transferendum pro sui imitationem. l. Qui editioni antique etc. promulgavit. id est manifestavit. Nam promulgare dicitur quasi promptum. id est manifestum multis agere. Antiqua editione appellat translationem septuaginta. que ceteris antiquior fuit que translulerunt de hebreo in grecum sicut dicitur Hiero. in. vij. ethy. In opusculo etiam de vocabulis biblicis: ut exponit interpretes inuenies quot fuerunt interpretes. et quibus temporibus interpretati sunt. Et quod translatio septuaginta alicubi erat diminuta. alicubi habebat supflua. Origenes. mihi scuit ei translationem theodotiis adiiciens ea que deerant et ibi ponebat astericum. id est formam astri. pro quod innuebat quod per additionem istam illucescebant: quod prius deerant. Et dicitur astericus ab astrum quod est stella et ycon quod

rum malignitas. quod notatur cum dicit. e. Et obrectatorum etc. Canibus comparat detractores cum dicit. Latratibus qui contra quemlibet ignotum quicumque bonum oblatrat dentibus lacerat. Sicut detractores irrationabiliter bene dicta depravant et detrahendo lacerant que ignorant. Et notat hic triplex eorum malignitas quod aut benedictus oblatrat sicut ista dicitur est. Aut auctoris perversam intentionem affirmat. quod notatur cum dicitur f. Qui me asserunt etc. Suggillatio potest turberet per condemnationem et dicitur a suggillo aliquid quod est condemnare. stragulare. suggerere. scilicet gula cape. Cudere. id est facere. cudo is erc. dicitur fabricare. ferire. polire et sculperet. Tercio notat eorum malignitas quod veteres modernis magis ingeniosos estimant et proponendos iudicant. unde et veteres translationes plus quam modernas approbant. quod notat cum dicitur. g. Ita ingenium etc. Sicut enim verus vinum melius est novo. sic dicitur ipsi veteres subtilioribus ingenijs floruisse quam modernos. et veteres translationes modernis esse meliores: cum tamen dicat presertim in principio maioris voluminis. Cuius auctores quanto iuniores sunt tanto perspicaciores et ingenijs floruisse et valuisse diligentia omni iudicio confirmantur eruditissimorum. vel probantes ingenium modernorum plenum spuma superbie. sicut novum vinum spumat et efficit quod habet immundicie. quod dicitur me et alios modernos superbos esse. et quicquid facimus ex presumptione procedere. et dicitur id esse presumptuosum et loquacitate plenum. sicut novum vinum inflat et magnam facit tumultum quod ostendit humilitatem suam et intentionis puritatem dicit. h. Cum ego sepissime me testatur sum me pro virili portione in tabernaculo dei etc. In tabernaculo. id est in ecclesia. Pro virili portione. id est quibus mea reputatio sit exigua tamen in sacra scriptura ad utilitatem ecclesie offero quod possum. Vel secundum aliam litteram pro virili portione. id est pro debita parte. Secundum leges virilis portio dicitur quod hereditas filiis equaliter dividitur. quod dicitur virilem portione hereditatibus expecto pro quod sicut possum in vinea premissas familias laborare volo. unde dicitur de pro. id est in principio secundi libri dicit sic. Gaudia cesaree metris pro parte virili sunt mea parati nil habet illa domus. id est pro magna parte. vel sicut unde de romanis viris sum nam in ea omnes romani precipue. i. Nec opus alterius etc. scilicet testatus sum. quod dicitur. Sicut oblatio divitiarum non fedat per oblationem pauperum. sic nec pro mea interpretatione fedat translatio septuaginta interpretum. In tercia parte ponit secundum translationis motum quod est origenis imitatio vel studium. unde dicitur. k. Quod ut auferrem etc. ad transferendum pro sui imitationem. l. Qui editioni antique etc. promulgavit. id est manifestavit. Nam promulgare dicitur quasi promptum. id est manifestum multis agere. Antiqua editione appellat translationem septuaginta. que ceteris antiquior fuit que translulerunt de hebreo in grecum sicut dicitur Hiero. in. vij. ethy. In opusculo etiam de vocabulis biblicis: ut exponit interpretes inuenies quot fuerunt interpretes. et quibus temporibus interpretati sunt. Et quod translatio septuaginta alicubi erat diminuta. alicubi habebat supflua. Origenes. mihi scuit ei translationem theodotiis adiiciens ea que deerant et ibi ponebat astericum. id est formam astri. pro quod innuebat quod per additionem istam illucescebant: quod prius deerant. Et dicitur astericus ab astrum quod est stella et ycon quod

rum malignitas. quod notatur cum dicit. e. Et obrectatorum etc. Canibus comparat detractores cum dicit. Latratibus qui contra quemlibet ignotum quicumque bonum oblatrat dentibus lacerat. Sicut detractores irrationabiliter bene dicta depravant et detrahendo lacerant que ignorant. Et notat hic triplex eorum malignitas quod aut benedictus oblatrat sicut ista dicitur est. Aut auctoris perversam intentionem affirmat. quod notatur cum dicitur f. Qui me asserunt etc. Suggillatio potest turberet per condemnationem et dicitur a suggillo aliquid quod est condemnare. stragulare. suggerere. scilicet gula cape. Cudere. id est facere. cudo is erc. dicitur fabricare. ferire. polire et sculperet. Tercio notat eorum malignitas quod veteres modernis magis ingeniosos estimant et proponendos iudicant. unde et veteres translationes plus quam modernas approbant. quod notat cum dicitur. g. Ita ingenium etc. Sicut enim verus vinum melius est novo. sic dicitur ipsi veteres subtilioribus ingenijs floruisse quam modernos. et veteres translationes modernis esse meliores: cum tamen dicat presertim in principio maioris voluminis. Cuius auctores quanto iuniores sunt tanto perspicaciores et ingenijs floruisse et valuisse diligentia omni iudicio confirmantur eruditissimorum. vel probantes ingenium modernorum plenum spuma superbie. sicut novum vinum spumat et efficit quod habet immundicie. quod dicitur me et alios modernos superbos esse. et quicquid facimus ex presumptione procedere. et dicitur id esse presumptuosum et loquacitate plenum. sicut novum vinum inflat et magnam facit tumultum quod ostendit humilitatem suam et intentionis puritatem dicit. h. Cum ego sepissime me testatur sum me pro virili portione in tabernaculo dei etc. In tabernaculo. id est in ecclesia. Pro virili portione. id est quibus mea reputatio sit exigua tamen in sacra scriptura ad utilitatem ecclesie offero quod possum. Vel secundum aliam litteram pro virili portione. id est pro debita parte. Secundum leges virilis portio dicitur quod hereditas filiis equaliter dividitur. quod dicitur virilem portione hereditatibus expecto pro quod sicut possum in vinea premissas familias laborare volo. unde dicitur de pro. id est in principio secundi libri dicit sic. Gaudia cesaree metris pro parte virili sunt mea parati nil habet illa domus. id est pro magna parte. vel sicut unde de romanis viris sum nam in ea omnes romani precipue. i. Nec opus alterius etc. scilicet testatus sum. quod dicitur. Sicut oblatio divitiarum non fedat per oblationem pauperum. sic nec pro mea interpretatione fedat translatio septuaginta interpretum. In tercia parte ponit secundum translationis motum quod est origenis imitatio vel studium. unde dicitur. k. Quod ut auferrem etc. ad transferendum pro sui imitationem. l. Qui editioni antique etc. promulgavit. id est manifestavit. Nam promulgare dicitur quasi promptum. id est manifestum multis agere. Antiqua editione appellat translationem septuaginta. que ceteris antiquior fuit que translulerunt de hebreo in grecum sicut dicitur Hiero. in. vij. ethy. In opusculo etiam de vocabulis biblicis: ut exponit interpretes inuenies quot fuerunt interpretes. et quibus temporibus interpretati sunt. Et quod translatio septuaginta alicubi erat diminuta. alicubi habebat supflua. Origenes. mihi scuit ei translationem theodotiis adiiciens ea que deerant et ibi ponebat astericum. id est formam astri. pro quod innuebat quod per additionem istam illucescebant: quod prius deerant. Et dicitur astericus ab astrum quod est stella et ycon quod

in penthatencum

est imago vel signū. Et ubi erāt supflua ponebat obelū. i. signū sagitte. q̄si iugulātis et p̄fodiēt̄ falsitatē illā. Belos grece d̄r sagitta. et p̄ antepositioēz hui⁹ l̄re o. d̄r obelos q̄d apud latinōs obelus d̄r. Et ut utamur v̄bis J̄sa. in. j. et b̄i. M̄stercus apponit̄ in h̄is q̄ om̄issa sunt: ut illucefcat̄ per eaz notā q̄ deesse vident̄. Stella ei aster d̄r greco noie v̄l sermone a q̄ asteric⁹ ē derivat⁹. Obel⁹ est v̄gula iacēs q̄ apponitur v̄bis vel senē n̄is supflue iteratis siue in h̄is locis ubi lectio aliq̄ falsitate notat̄. ut q̄si sagitta iugilet supvacua at q̄ falsa p̄fodiāt. Sagitta ei grece obel⁹ d̄r. Sic igit̄ iste due note distinguebant totū op⁹. aut tollēda supflua cū obelo aut supplēdo dimi nuta cum asterico et maxime q̄ ap̄loz et enāgelistaz anctib⁹

pr̄missa patebūt. Ista plana ē. Ista ps̄ dividit̄ in q̄tuor in q̄rū p̄ma q̄ iā expedita ē oñd̄it̄ correctio ab origine facta. in sc̄da oñd̄it̄ necessaria q̄ trāslatio illa erat diminuta s̄bi. m̄ In q̄b⁹. s. ap̄lis et enāgelistis. n̄ Multa d̄ veteri r̄. i. in trāslatioē septuaginta o. Et ē illd̄ r̄. Osee xj. et Math. ij. Hiero. in epla ad P̄amachiū de optio gere interpretādī dicit̄ q̄ h̄ ē l̄ra s̄m hebraicā vitatē. Puer isrl̄ et dilexi eū. Ex egypto vocavi filiū meū. p̄ q̄ septuaginta trāstulerūt. q̄ puul⁹ ē isrl̄ et dilexi eū. Et ex egypto vocavi filiū ei⁹. p̄ Et q̄m r̄. Osee. xj. et Math. ij. Hiero. in eadē epla. id̄ q̄d in enāgelista scribit̄. Et veniēs hitavit in civitate q̄ d̄r Nazareth ut impleret̄ q̄d dicit̄ ē p̄ p̄baz q̄ nazare⁹ vocabit̄. R̄ideat̄ rogo dedali et fastidiosi et estimatores oim̄ tractatoz. et ubi legerit̄ dicit̄. Ma in eo loco ubi nos legim⁹ atq̄ trāstulim⁹. Exiet v̄ga de radice yesse et flos de radice ei⁹ descēdet. In heb. iux̄ lingue illi⁹ ideo ma ita scriptū ē. Exiet v̄ga de radice yesse. et nazare⁹ d̄ ra dice ei⁹ crescet. q̄ Et videbūt r̄. Zach. xij. et Job. xix. Apocal. j. In modernis bibliis l̄ra zacharie ē. Aspicient̄ i me quē p̄fixerūt. l̄ra enāgelij. Viderūt me i quē trāstulerūt l̄ra Apoc. Videbit̄ eū ois ppl̄s et q̄ eū pupugerūt. Et h̄ic ro. i. supradicta epla sic ait. Veniam⁹ ad zacharie testimo nū q̄d iohes enāgelista sumit̄ iux̄ hebraicā vitatē. Vide rūt i quē p̄p̄xerūt. p̄ q̄ trāslatio septuaginta i latinū v̄sa sic h̄z. Et aspiciēt̄ ad me p̄ his q̄ illuserūt siue insultauerūt Et sup flumia r̄. Job. vij. Quidā dicūt q̄ puerb. v. ubi nos h̄em⁹. Derivent̄ fontes tui foras. hebrei habent. Flumia de v̄tre ei⁹ r̄. Et h̄ b̄n̄ videt̄. q̄ h̄ auctas ē ibi i terlinearis s̄ Et q̄ nec r̄. Isa. lxvij. et j. Cor. ij. Sc̄dm̄ Hiero. in supradicta epla l̄ra ap̄li ē. Q̄d oculus nō vidit: nec auris audiuit: nec i cor̄ hois ascēderūt q̄ p̄p̄avit d̄ns diligētibus se. in esat̄alū iux̄ hebraicā vitatē legit̄. Et seculo nō audierūt neq̄ aurib⁹ p̄ceperūt. oculus non vidit de⁹ absq̄ te q̄ p̄p̄asti expectātib⁹ te. h̄ septuaginta multo aliter trāstulerūt. Et seculo nō audivim⁹ neq̄ oculi n̄ri viderūt de⁹ absq̄ te opa vera et facies expectātib⁹ te miam̄ intelligim⁹ v̄n̄ sumptū sit testimoniū et ap̄ls nō verbum exp̄ssit e v̄bo. h̄ p̄ph̄asticos eundez sensuz alijs sermoni bus indicavit. Et multa alia. s. nō habent̄ in n̄ris codicibus h̄ septuaginta. v̄ Que p̄p̄uū syntagma desiderat̄. Syntagma grecū ē. et v̄m̄ Hug. idē ē q̄ dogma. Et liij dicit̄ q̄ rasso v̄bū grecū ē idē q̄d ordino. et inde rasso vel h̄ raxus et h̄ tagma idē ē q̄d ordo vel ordinatio. v̄n̄ ex syn̄ p̄p̄one et tagma p̄ponit̄ syntagma. et idē est q̄d ordina

to. et certe in p̄dicta epla ad P̄amachiū multa talia inen tes coordinata. In terciā pte terciē p̄tis p̄ncipalis oñd̄it̄ v̄n̄ ea q̄ origen. addidit̄ sint assumptaz q̄d mali accidit̄ ex hoz̄ l̄zantia ibi. r̄ Interro. q̄ eos ubi h̄ scripta sint. et cū dicē nō potuerit de libris hebraic⁹ p̄feram⁹. Primuz̄ testimoniū est i Osee xij. sc̄dm̄ ē in Esa. xj. terciū i zacharia xij. q̄rtū in puerb. v. vel x. q̄ntū eq̄ i esa. lxvij. ad Q̄d multi r̄. Et pocryph⁹ a um. dicit̄ tur secret⁹ et occult⁹ Et d̄r ab apos q̄d ē de. et crysis q̄d est se cretū. q̄si de nume ro secretoz. vel dicit̄ ab apo q̄d ē l̄ge. et crisis q̄d ē iudiciū q̄ si longe a iudicio q̄ nō p̄t de eo h̄ri cer tū iudiciū. Apocry phū p̄p̄ie d̄r scriptū cui⁹ auctor et v̄itas ignorat̄. et h̄ multa veraptineat. vitatur t̄n̄ p̄p̄ falsa q̄ infimī

scenē. Delyramētū d̄r fatuitas. dementia. discordia. vel devlatio a rectitudine. et ita accipit̄ h̄. Vide ubi exponitur delyramētū in opusculo de vocabulis biblie. Diberis fluminis ē a q̄ hyspania hyberia noiat̄. Et inde hyber⁹ ra r̄. gētile nomē. P̄n̄ hyberas nenas dicit̄ fabulas ab hys panis inuētas vel apud hyspanos vulgatas. Nec nenia hui⁹ nenie d̄r cātilena q̄ fit sup mortū vel sup cunas pu eroz. et ē nomē anomathopeyon. i. fictū a sono. q̄ iponit̄ a sono. s. ne ne. Itē nenie dicunt̄ fabule viles. et sic accipit̄ hic. et sic oñdit̄ q̄ p̄ ignorantia sequunt̄ fabulas et errores In q̄rta p̄tula hui⁹ terciē p̄tis p̄ncipalis dicit̄ q̄ nō in tendit̄ ponere erroz r̄dem. h̄ sufficit ei iudeoz recitare o pinionē. v̄n̄ dicit̄. b̄ Cas erroris nō est r̄. Sic excusat̄ iudei septuaginta q̄ v̄bicūq̄ veritas hebraica facit̄ mēti onē de p̄re et filio et sp̄sctō. aut de industria tacuerūt. aut aliter oia interpretati s̄t. s. p̄pter prolomeū p̄gnominamen to phyladelphū regē egypti v̄n̄ dei cultozē q̄ nōdū po tuit̄ cape mysteriū trinitatis: et p̄cipue ne h̄ magis plato nicū q̄ theologici videret̄. Plato em̄ locur⁹ ē de noy et thugathō et aia mūdī. et ut quidā dicūt noy appellavit pa trē. thugathō v̄o p̄mū intellectū. i. filiū. aiam mūdī sp̄m sc̄m q̄ replet orbē terraz. h̄ meli⁹ ē ut dicat̄ aia mūdī q̄dā vis regnatiua etiā inter causata als in creatura. h̄ nō sp̄ri tussanctus. in h̄ terciō signo defecerūt phi p̄ r̄des natura les. et p̄cedat̄ esse sp̄sctū. t̄n̄ intelligendū ē q̄ nō itelle xit̄ ibi plato v̄nitatē eēntie. et sic q̄si tres deos in diuersita te eēntie ponē videbat̄. et q̄ prolome⁹ erat v̄n̄ dei cultoz iō timebat̄ h̄ septuaginta ne q̄ sic cadē videbat̄ in dogma platonis ponētis tres deos. hoc etiā ita esse credēt apud hebreos. sicut patet ex v̄bis hiero. h̄ et ex verbis Augu. sup eplam ad Col. Quōq̄ p̄ illa v̄ba intellexit̄ plato distin ctiōem p̄sonaz in trinitate. Videtur t̄n̄ in epla ad Pau linū sentire contrarium. sed ibi soluitur cōtrarietas. Iste prolomeus de quo h̄c fit mentio fuit ille vir studiosus et librorum cupidus. qui ad petitiōem Aristei de quo h̄ fit mentio libertati restituit plus q̄ centum milia iudeoz qui seruerant in regno suo. dans d̄ns eoz p̄ vnoquoq̄ capite. cxx. dragmas argenti. Et significavit̄ Eleazaro su mo pontifici q̄ gentem suam sic restituerat libertati. ro gans eum q̄ mitteret ei viros seniores qui bibliothecam de hebreo in grecum ei scirent interpretari. tunc Eleazar us de vnaquaq̄ tribu elegit̄ sex seniores legem scientes et misit̄ ei Hi sunt septuaginta interpretes. qui licet. lxx. fuerint. tamen more sacre scripture septuaginta dicitur

Prologus

que modicum numerum si supra aliquam summam supererit sepe scribet. De his inuenies diffusum in iosepho li. xij. c. ij. aq accepit magis in historiis. et de his scribit hic. **C** Denique vbi dicitur. **I**stud iam supra est expositum. quod de hoc fecerat mentionem incidenter ostendit quod lxx. non sigillarim in singulis cellulis interpretati sunt. sed in vna basilica piter ptulerunt. Et in ostensione huius satis imorat. vnde dicitur. **E**t nescio quis re. vnde scripturarum melior lra. **E** Aristotens re. **A**ugustinus in secundo libro de doctrina christiana. Non vnde mendacium quod hie ro reputat per mendacio: sed forte opinio hieo. pnalet. non est enim in suo testimonio singularis. Dicitur ei iosephus in li. xij. loquens de istis lxx. **D**emetrius psilium fecit in domo ppe litus stante et apta a secretis ad cogitationes negotiorum vbi eos perducens petebat omnia quod opus habebant ad legis interpretationem. **C**umque laboriose tantam interpretationem faceret usque ad horam nonam in hoc sedentes ad curam corporis vertebant. **P**ane autem ad eundem locum rediebant. et ita legis interpretationi vacabant. ita transcripta lege et ope interpretationis ad effectum post septuaginta duos dies transactos: congregans demetrius iudeos omnes ad locum in quo leges translate fuerant presentibus interpretibus legit eas re. **P**rius et hiero. dicit eas in vna basilica ptulisse. **B**asilica enim domus regia dicitur a basilios quod est rex vel imperator. **T**riste autem de quo fit hic merito sic dicitur in. xij. li. iosephi amicus regi necessarius fuit. **P**rius dicitur hyperaspistes grece quod est pectoris latie et pponit ab hyp. pnone greca et aspistes. **S**piritus enim vbi grecum est idem quod extendo inde aspizo quod est in circulari forma volno. vnde dicitur aspis serpens qui in modum circularis scuti se gyrat. **E**t sicut aspis significat scutum circulari vnde aspizo idem est quod scuto ptego. et inde pponit hypaspizo et hypaspistes et iste Aristotens erat vnus de custodibus corporis regis. de quo ptolemus loquens eleazaro pncipi sacerdotum. dicit in. xij. iosephi. **T**ransmisi qui deberet de his vobiscum disputare. andream pmatrem mei corporis custodem. **T**ristem mihi dilectissimos. dicitur hiero. quod aristotens ptolemei hypaspistes idem est pectoris qui eiusdem ptolemei facta fideliter exposuit. et iosephus qui multo post tempore gesta illius scripsit non tacuissent si diuisi per cellulas sine mutua collatione eadem scripsissent. **S**i enim huiusmodi in duos dixissent. vates potius et ppheta. quod interpretes dicendi essent quod non uenit. **A**liud est enim esse vatem. i. pphaz. **A**liud est esse interpretem quod ppheta. **A**bi enim spiritus vatura pdicitur. i. quoniam quod vaticinat vel pphetat. **I**tem dicitur in interpretatione. **E**ruditio re. quod d. aliud est ppheta. et alio interpretes. nisi forte aliquis insipiens velit astruere idem esse vatem et interpretem. quod si processu fuerit huiusmodi sequitur quod tullius qui quosdam rethoricos libros de greco in latinum transtulit. rethorico afflatus spiritu eos transtulisse dicat. et hoc est quod dicitur. **N**isi forte re. **H**os libros transtulit tullius de greco in latinum. i. economicum xenofontis. i. dispensatorum. **E**conomus enim idem est quod dispensator: secundum grecam scripturam non scribitur economus per e. sed oyconomus per oy dyptongon. **E**t deriuat

platois dogma eadem videbat. **B**enique vbi dicitur sacra tum aliqd scriptura testat de patre et filio et spiritu sancto: aut aliter interpretati sunt aut oino tacuerunt vt et regi satisfaceret: et archanum fidei non vulgarerent. **E**t nescio quis primus auctor lxx. cellulas alexandre mendacio suo extruxerit: quibus diuisi eadem scripturarum: cum aristotele eiusdem ptolemei hyperaspistes non multo post tempore iosephus nihil tale retulerint: sed in vna basilica congregatos ptulisse scribatur non pphasie. **A**liud est esse vatem: aliud est esse interpretem. **I**bi spiritus vatura pdicitur hic eruditio et vborum copia ea que intelligit transfert. **N**isi forte putadus est tullius yco

ab oycos. i. domus. quod dispensat. i. ordinat domum. i. pphasiam familiam. vel dicitur ab echo quod est reddituus sonus aeris. vel vallium. vel rupium. vel montium. quod ad sonum et ad vocem eius tota familia dicitur ordinari. **D**icitur et economicum xenofontis liber quem xenophonus proposuit de officio dispensatoris. **I**ste

economicum xenofontis et platonis pythagoram et demosthenis per pthesifonte afflatus rethorico spiritu transtulisse. **A**ut aliter de eisdem libris per septuaginta interpretes aliter per apostolos spiritus sanctus testimonium texuit vt quod illi tacuerunt huius scriptum esse mentiti sunt. **Q**uid igitur damnamus veteres. **M**inime: sed per priorum studia in domo domini quod possumus laboramus. **I**lli interpretati sunt ante aduentum christi et quod nesciebant dubijs ptulere sententias: nos per passionem et resurrectionem eius non tam pphetiam quam historiam scribimus. **A**lii ei audita: aliter visa narrant. **Q**uid melius intelligimus. **M**elius et pferimus. **A**udi igitur emule obtreptator auscul-

xenofon discipulus fuit socratis vir magne facundie. sic patet in. v. li. Valerij maximi. **E**t platois pythagoram. i. librum quem plato proposuit pythagore nomine intitulum sicut dicitur thimeo platonis. **P**lato enim solebat libros suos intitulare a nominibus discipulorum suorum vt eorum quos introducebat loquentes. **E**t demosthenis per pthesifonte. i. librum quem demosthenes quidam rethoricos proposuit de defensione et hesiphontis contra elchinem. **I**stas historias que s. i. epla ad paulinum. ij. c. quidam dicitur pthesifonte esse vna dictionem fieri. sic patet inspicitibus historiis. **D**icitur et verum per ctesiphonte vt sint due dictiones sic dicitur Cicero per del orato. per del

orato diuisse sunt dictiones. **D**icamus et demosthenis per ctesiphonte: subintelligentes librum per catis ctesiphontis. sic dicitur tullius per de orato. i. per causa de oratorum regis. cetera plana sunt. **S**ic igitur si septuaginta interpretes. vates vel pphetas dicimus quod interpretes fuerunt: necesse est vt tullium quod vatem et ppham dicamus. quod interpretes fuit. **A**ut etiam aliud in conueniens sequitur si eos spiritus sancto locutos asserimus. i. eundem spiritum sanctum aliter per istos. aliter per apostolos fuisse locutum sibi contrarium. per quem videlicet aliter scriptum esse falsum testati sunt. quod illi omnino tacuerunt. huiusmodi illud inconueniens quod tangitur cum dicitur.

Aut aliter re. i. ordinant spiritus sanctus. **D**icitur et illi re. **I**ra plana est. **S**ic ostendit septuaginta interpretes non diuino sed humano spiritu fuisse locutos. sequitur. **Q**uid igitur. **D**ic incipit quarta pars principalis. in qua ponit suam excusationem quod non ad asserendum veterum nouam faciat translationem. **E**t facit hic tria. **P**rimo suam innocentiam indicat cum dicit. **Q**uid igitur. i. interdo nouam translationem faciendo. **D**amnamus veteres re. **A**rogantiam deuinet. vel signanter dicit quod possumus. quod d. plenius nobis liquet veritas. et ideo licentior datur transferendi facultas. et hoc est quod sequitur. **I**lli interpretati re. **N**on scribimus pphetiam que est futurorum prefatio. sed historiam que est rei geste narratio. vnde dicitur ab hystorin quod est videre. quia apud veteres nullus scribebat historiam nisi is qui scribendis interfuisset. et ea vidisset: et huic expositioni historie alludit littera sequens. **A**liiter enim re. i. magis certitudinaliter et magis secundum ordinem historie narratur visa quam audita. et certe **Q**uid melius re. et melius transferre possumus. **S**ecundo apostolis auctoribus obtreptatores confutat ibi. **A**udi re. **A**uscultare dicitur quasi aures sono calcare. vel quasi auribus sonos celare. et est compositio vel ethymologia. nec est dyptongus in prima syllaba sicut quidam ponunt habentes respectum ad componentia non attendentes

in penthateucum

obediō. licet componat ab ob z audīo causa euphōnie mutat eu in e. z sicut cā euphōnie dicim⁹ ascultare non au scultare. Audi itaq; qd sequit. **Nō damno** zc. s. ex to ro. h. in qbus testib⁹ aplis dimīnutos puīco. **Sed** cōfīdēter zc. **Licet** em apli sūt pauciores nūero. eoz tam testimōnia pferēda decerno: nec mīrūz

qz. **Per** istoz zc. **Hoc** charīssima arīs dī gfa vī donū gfe. Et dīa charīs grece qd ē gfa latīe vñ spūalia carīssima appellat hīero. dīuī fīdes sive dona gfe. de qbus agit aplus j. Coz. xij.

In qbus vltimū pene zc. **Pene**. i. pē nitus. vltimū em lo cū tenēt. sicut p3 in spīctū textū. j. Coz. xij. **Dīc** tū pene qd est ppatīū ad innu endū q non ex toto pnt posset accusat

translatōne septuagīta interpū. **Tercio** infallīlīe sue trāslatōis vītate pbat ibi. **Quid** līuore torq̄r. **U** noz dī inuidīa vel nigredo q remanet ex pculsīōe. Et dī a līuore es. qd ē inuidere vel līuidū. i. nigrū ex pculsīōe fieri **Torqueo** es. torsum vel tortū. dī cruciare. flectere. mitte re. seculari. in pma significatōe ponit h. **Dīc**it g. **Demu** le qd līuore torq̄ris. i. cur inīdes mee trāslatōi cui⁹ nō po tes p dīcē vītati. **Quid** impītoz aīos zc. cū. s. sit irre fragabilis vītate. qd oñdit cū dīcīt. **Sicubi**. i. si alicu bi adverbīū loci. **In** trāslatōe videoz zc. **Si** ē ita vt dīco. z nō solū i vna cīuitate. **Dīvers** az vrbīū zc. i. pī toz in lege z qd lucraberīs ex h. qz tūc senties mecū. qz

Quid illi. s. hebrei hnt de xpo. **Cui** codices. s. septu agīta nō hnt. z sic p3 q nra trāslatō ē veratōz z cōple tior. h. forte te aliter excusabis dīcēs. q illa testimōnia nō fuerūt ab inītīo in hebraīca vītate. h. sūt ab hebreīs sup addīta. postq̄ falsa ab aplīs sūt assumpta z sic latīna ex emplaria veracīora sūt q̄ greca. greca q̄ hebraea. z hoc ē qd dī hīc **Alīud**. excusatiōis gen⁹ ē. i. si dīxerīs q he brei pbaūerūt testimōnia p dīcta. **Ab** aplīs zc. i. fal so cōtra hebreos assumpta z vsum veritatīs rapta

Postea. i. postq̄ septuagīta editōne suā fecerūt. z tū ea libris suis postmodū addīderūt. **Et** emendatōra sūt exēplaria latīna zc. h. ista excusatiō nīhil h3 pbabīlī tatis. **Aplōz** em cura fuit falsa destruere. **Vñ** falsa testio nīa nullaten⁹ assumpserūt. p̄terea nō verīssīle ē q hebrei in libris suis supaddīderūt q sibi dīa pgnouerūt. qui po tīus negarēt si possent. **Demū** qd dī vītatis z latīna z gre ca exēplaria habēt de fonte hebraīce vītatis exhāuserūt.

Merū hec cōtra inuidos. s. dīxīmus. qbus p oīa con traria sentīmus quī meā trāslatōem volūt rep̄bēdere qz īmmedīate sumpta est ab hebraīca veritate tanq̄ a pu ro fōte **Nūc** te dep̄cor. **Hec** ē vltīa ps pncīpalīs īstī us plogī in q facit trīa. pmo em oīonū suffragīa īmplo rat cum dīcīt. **Nūc** te dep̄cor desiderī carīssīme vt me oratīonīb⁹ īuea. **Secūdo** assignat rōnem cur orare debeat cū dīcīt. **Quīa** me tantū opus s̄bire fecīstī z a ge nesi exordīū cape. **Tercio** finem oīonīs īnsīnuat. s. vt pē thateucū fīdēlīter trānsferat. vñ dīcīt. **Quo** possīm eodē spīrītū quo scīptī sūt libz ī latīnū eos trāsserē fīdēs

Expositio in plogū penthateuci s̄ratis cuiusdā dī or dīne postillatōis fīnit. ad quē in pncīpio operīs suā in p fatione sup quorūdam plogoz elucīdatōne tanq̄ p eun dem suffīcīēter expositīs postillatōz. vt patūit sese exone rando remīssīt.

Sequit plogus in additiones.

Additiones ad postillam magri Nicolai de lyra super biblia: edite a reuerendo patre dno Paulo de scra Ma ria mgro in theologia epo Burg. archicacellario serenissi mi pncipis dnt Johannis regia castelle z legionis inci

tui codices nō hnt. **Aliud** ē si z se postea ab aplīs v surpata testimōnia pbaūerūt z emēdatōra sūt exēpla ria latīna q̄ greca: greca q̄ hebraīca. **vez** hec z iūdof **Nūc** te dep̄cor desiderī ca rīssīme: vt qz me tū opus s̄bire fecīstī: z a genesi ex ordīū capere oīonīb⁹ īue s q̄ possīm eodē spū q̄ scīptī sūt libz ī latīnūz eos trāsserē sermōnem.

Explicit p̄fatio.

pīunt q̄s venerabīlī vīro Alfonso leguz doctorī decano cō postellano filio suo ex legitīmo matro nio genīto dīxīt. p mittens eī plogum sub forma sequentī. **Fīnit** autem eas **Anno** dnt. **Mccc** xxix.

Quid tibi vis q̄ vt vīuens do nem dilectīssī me filli. aut successī onīs tītulo post vī taz relīnquā nīssī qd ad sacraz scīpturaz notīcīam conferat. z gressus tuos ī ca

tholīce veritatīs solīdīssīmo fernozē cōfīrmet. **Hec** est eī quam corde gesto ac ore p̄fiteor. z de qua p̄nto scīptū fūisse: **Pater** filīs notam faciet veritatē suam quā cuz īn abēntē etate nō recepīsem. sed sub īndaīce cecītatē p̄fīdīa natus: sacras līteras nō a sacris doctozīb⁹ dī dīcīssē ab erroneīs magīstrīs errozes sensus trāhebam. **It** teram rectam nō rectīs cauīllatōīb⁹ vt ceterī illīus p̄fīdīe duces temerarie īnuolere satagerīs. **Cum** vero. placuīt illī cuius mīserīcordīa mensuram nō habet. me a tenebrīs ad lucem a calīgīnozo turbīne ad serenūz aerem euocare. cecīderunt quodammodo squame de o culīs mentīs mee. z cepī scīpturam sacram alīquātō stu dīosius relegere. z iam nō p̄fīde sed humīlīter verita tem īnquīrere. z īngenū meī vīrīb⁹ nō cōfīdens toto corde a dōmīno postulare. vt quod salubrīus anīme mee esset cordī meo īnfigere dīgnaretur. nocte dīcoz eius au xīlīum p̄stolabar. sicq̄ factum est vt catholīce fīdēi dēst derīum īn mente mea de dīe īn dīem fortīus īncandēsceret quo ad īpam fīdem quam corde gerebam publice p̄ fiterer. z ea sere etate qua tu nūc es baptīsmī sacramē tum īn hūīs ecclēsie sacro fonte suscepi. **Paulī** nomen assumens te tūc īnfantīe īnocentīa gaudente. quī post me īn etate illa tenera sacro latīnacro ab orīgīnālī culpa mū datus es anteq̄ actualī īnquīnari valūssēs nomen **Al** fontī suscīpiens. p̄nīsq̄ līteras nominare nouīssēs. p̄ce dente vero tempore sacrarum līterarum studīo īnsīstēs vtrīusq̄ testamētī lectōnī operam dēdī. z īnerdū a ma gīstrīs vīuentīb⁹ audīendo. sepe etīam sanctorum do ctozum alīozumq̄ īnsīgnīum vīrozum. quī ab hac vīta trānsīerunt opera relegendo. dīuīna donante clemētīa quī p̄nīus fueram magīster errozīs: factus sum dīscīpūl⁹ veritatīs quousq̄ ad hāc quam vīdes senectutem accessī et vt verum tībī fatear īnter p̄ssuras seculī: z curīe no stre curas. quīb⁹ quāndoz ventilatus sum. hēc fūit p̄ cīpīte delectatīo mea. hoc īngulare solatīum meum eter num z īmmutabilem deum. eīusq̄ mīrabīlīa opera ī san cte z īmmutate legis sue lectōne cōtemplārī. nec ta men hī quos p̄speros vulgus appellat successus defu erunt. **Nam** me licet p̄sperus īmmeritum nō ad p̄mū ecclēsie gaudīū dīuīna grātīa subleuāuit. **Prīmo** em ad carthagīnensem. deīnde ad hanc Burgē. sedē p̄motus amplīssīmīs ecclēsie dēi fauozīb⁹ sum nutritus ecclēsi astīcīs etīam secularīa adīcta sūt. cum taz īn domo glo rīose memorīe īnstīssīmī regī currīcī. q̄ eīus īllustrīs plā te īnclytī regī nōstrī **Sīgīsmūn** dī officīo suscepto satis

Prologus

familiariter sum versatus. Fratrem vero tuum pmo gen-
tu ac te q̄clemēter q̄p̄ie oipotētis clemētia tractauit. ego
nō referā. volūpti p̄gnosce. **Q**uā ē qd̄ illētio p̄mittē non
possum nob̄ ex leuitico sanguie descēdētib⁹ aliq̄tulū de
mōstratū fuisse. qd̄ añ tot secula scriptū est tribui leui nō
fuisse datā possessionē. qz dñs ē possessio ei⁹. deus em̄ est
possessio nra. xps hereditas nra. q̄ purgaturus filios. le-
ui vt sacrificia dño in iusticia offerret. voce p̄p̄ica antiq̄
tus p̄dicat⁹ his iā dieb⁹ manib⁹ p̄is se sacrificiū vez tra-
ctari p̄mittit. vt nā sic acceptās sicut z tolerās. **N**ec volo
ista me putes supuacue factatēne inseruisse. vitāq̄ meaz
frustra annūciāse tibi: cū nō supuacū quānimo neces-
sariū reoz oipotētis bñficia p̄gnosce: z arrogātie attri-
buendū nō ē. infirmatē p̄p̄ie apta z inficta p̄fessio. p̄ser-
tim cū tibi loqr̄ a memoria hec excidē nullo vnq̄ tpe vel
lem. nec em̄ me satz gratū puto tantoz bñficioz recepto-
rem agere. si cū vitā mea illoz recognitio q̄scat. tibi aut̄
nō ab re: inter ceteros h̄ libēter enarro vt q̄ bñficio etatis
nō vidisti. sātē a p̄e audītēs memorie tradas iunioribus
q̄ q̄ forsan nō audierūt cū hoz occurrerit sermo. frequen-
ter enarres vt z illi enarrēt filijs suis ne obliuiscant opez
dñi. h̄ legē eius exqr̄at. **C**ui⁹ clariori exqr̄itōi fili carissi-
me. cū nō modicū p̄ferat studiū z disciplina. **A**d q̄ te licet
iuriū doctrinis a pueritia occupatū interdū anhelare cō-
spicio. z inter studia iuris z disceptationū forensiū occu-
pationes vtriusq̄ testamēti spicas q̄si furtim ruminare tē-
tantes aliq̄ munusculo excitare sepe p̄posui. desideriuq̄
tuū p̄no fauore iuuare. z qm̄ innūerabilia pene opa q̄ū
veritate diuina scriptura circūdata refulget. postilla **N**i-
colai de lyra tam sui recētia q̄ digna celebritate clarescit:
q̄ vtrūq̄ restm̄ studiose discernēs lrales sensum q̄ inter ce-
teros p̄cipuus ē copiosa luculētia tradidit. hāc tibi dona-
re p̄posui. **E**t cū infirmitatis hūane piculo detētus. diez
meoz finē ignorē. merito tū ex erate accelerare suspicor.
Memor sum illā tibi ex bibliotheca mea electā iā bis p̄-
legisse. cū dō sumi p̄is clemētia vitā meā misericorditer
plongauit visum ē mihi vt qd̄ legare p̄ceperā int̄ viuos.
nō vñ donarē. h̄ p̄na additamta p̄no munusculo cumu-
larē. z in gazophylatio ei⁹ q̄ vite dies addidit. etiaz si mo-
dicū aliqd̄ supad derē. **N**ec em̄ qz multa donare nō possu-
mus. manū ex toto retrahē licet. vnusq̄sq̄ em̄ tāti debitor
est q̄tū ingenij sui vires exoluere valent. nec q̄sq̄ apd̄ de-
um p̄ soluēdo debito cōpos nō est. cū vltra facultatē nō
petit. nec opulētior debito ē: cū nihil hēat qd̄ n̄ recepit. h̄
misericordia eius his q̄ possum⁹ p̄tēat. iusticia em̄ oia q̄
q̄ valemus trāscēdit. **C**ū ergo postillā hāc discurrissim. z
si solēnissima z miranda copiositate scriptā p̄spicio. qz tū
nullū opus hūanū adeo p̄fectū ē: qm̄ ei supaddi aliquid
possit. **E**t de sola scriptura diuina scriptū ē: ne addas q̄-
q̄ verbis illi⁹. expedire putari aliq̄bus in locis aliq̄ addi-
tare in illis p̄ maxime: vbi scōz doctrinas aliq̄ reuus pre-
termittas p̄spici. **N**ec fuit p̄p̄iti mei curiose inq̄rere qd̄
supplerē. h̄ libenter sine supplementis transiui: nisi vbi ip-
sa me supplementa vocarunt. **Q**uare nec volumē p̄posui
scribere. nec libri noie gliari. h̄ postillā ipam cū paucl̄ ad
modū additionib⁹ in margine transcriptis tibi donare.
vt z ipi nouitij studētes facere solēt q̄ cū librū aliquā af-
fectuose p̄legūt. aliq̄bus glosulis sepe manu p̄p̄ia p̄scrī-
ptis margines occupāt vt firmitus memorie qd̄ legerint:
tradāt. nōdū tñ vt p̄posui totā postillā discurrē valui. tu z
etatis pondere z passionū illi adherētū gravitate. tā tar-
ditate ingenij. tum etiā occupationū multitudīne z hūa-
noz casuū varietatib⁹ obsistētib⁹. q̄ his in p̄tib⁹ nōnun-
q̄ abundant. **S**ed licet aliq̄ ex pte nōdū p̄fecerim. quod
transcursum q̄p̄festim dono: reliquū si deus p̄pleri p̄mi-
serit donaturus. **N**ec em̄ imperfecti occasione qd̄ scriptum
erat retinere volui. imo in quasdā arras cōmertij nri illico
tradere. **H**oc ē ergo fili mi testamentū meū. hi sunt codi-
cilli mei. hoc ex illis p̄legatū agnosce. vt in lege dñi sit vo-
lūtas tua. z in lege eius mediteris die ac nocte. **M**editati-
onem p̄o tuā hec z ista relegēdo puriorē p̄fecto. z inuau-

orem afficies gratanter. **I**gitur donū hoc mi parentis ac-
cepta paterna affectioe. z leta manu donatū. **S**ed omit-
tamus hec z oipotētis dei cuius opus aggredimur. z a
quo z cū q̄ omis sapia fuit semp z ē ante eū auxilio hu-
millimis p̄cibus inuocato. q̄cqd̄ huic postille addidim⁹
stilo plano z oim verborū flore deposito exp̄mentes ma-
num aratro iam imponamus.

Supra plogū p̄mū postille in p̄ncipio habite q̄ inci-
pit. **H**ec oia liber vite. **S**it supra scōm plogū eiusdē po-
stille q̄ incipit. **V**idi in dextra sedentis sup thronū zc.

Sequitur additio sup vtrunq̄ plogum.

Quoniam intentio postillatoris p̄cipue versat̄ est
ca sensuz lralem. id̄ ante oia querēdū vñ. vtrū sensus
lrales ceterz sensibus sacre scripture sit dignior: et
videt̄ q̄ nō. nam fm̄ aplm̄. ij. Coz. iij. **A**ra occidit: spirit⁹
aut̄ viuificat. h̄ sensus lrales p̄p̄ie fundat̄ in lra. sensus ve-
ro spūalis fundat̄ p̄p̄ie supra significationē spūalē: qua
res significatē p̄ lram. vltiori⁹ alias res significat. ergo sen-
sus lrales sacre scripture nō viuificat h̄ occidit. z p̄ p̄is n̄
est dignior ceteris sensib⁹. **P**reterea dignior est doctrina
q̄ habet p̄ sensus spūales q̄ illa q̄ habet p̄ sensum lralem
ergo spūales sensus sunt digniores. tenet p̄na. qz q̄cunq̄
scripta sunt: ad nram doctrinā scripta sunt. ad Ro. x. **N**i
sumptū p̄bat. nam p̄ sensum allegoricū habent q̄ se cre-
denda. qd̄ p̄tinet ad fidē. p̄ sensum anagogicū q̄ sunt spe-
randa qd̄ p̄tinet ad spem. p̄ sensum tropologicū q̄ sūt
agenda qd̄ p̄tinet ad caritatē. **I**n q̄bus scz tribus vtrūq̄
p̄p̄ie dens colit. fm̄ Aug. **P**er sensum vero lralem ha-
betur historia tñ. q̄ aut̄ p̄ dictos quoz: sensus intelligen-
tur q̄tuoz p̄dicta p̄z p̄ vsum allegatū in plogo postille.
z est cōis snia expositoz in q̄ versu dicit. **L**itera gesta do-
cet quid credas allegoria. **T**ropologia qd̄ agas: qd̄ spe-
res anagogia. **P**reterea fm̄ p̄m. j. poste. **P**ropt̄ quod
vnūquodq̄ z illud magz. h̄ sensus lrales ē p̄pter sensū spi-
ritualē. igitur sensus spūalis ē dignior. p̄na tenet. z ante-
cedēs p̄ scōa pte p̄bat. nam sensus lrales se habet ad spi-
rituales sicut fundamentū ad edificatū. put̄ ponit postil-
lator in scōo plogo. **C**onstat aut̄ q̄ fundamentū est p̄pter
edificatū z nō ecōtra. **P**reterea sensus lrales accipitur fm̄
p̄mam significationē lre qua voces significant res. put̄
cōmuniter tenetur. z postillator ponit in p̄mo plogo sed
fm̄ p̄mam significationē qua voces significant res mul-
ta falsa reperiunt̄ in sacra scriptura spūaliter attribuendo
deo qd̄ minime deo competit sicut motus localis vt **G**e-
ne. xj. ca. **D**escendit deus vt videret ciuitates z turrim zc
z sic de multis alijs. que tamen in sensu spūali non repe-
riunt̄. ergo sensus lrales non est dignior. **P**reterea illa
que sunt interiora tam in temporalibus q̄ in spūalibus ex-
terioribus sunt digniora. **I**n corporalibus em̄ illa in q̄bus
p̄ncipaliter consistit vita animalis sunt in interioribus
eius p̄tib⁹ sicut cor. **I**dem etiam patet in spūalibus scz
q̄ illa que sunt interiora fortiora sunt. z in dignitate pot̄
ora. sicut patet in tabernaculo federis. in quo archa testa-
menti ponebatur in loco interiori qui dicitur sanct̄ ascō-
rum. **C**etera vero in locis magis exterioribus fm̄ gradū
sanctitatis eorum. vtz **E**xo. xl. silt. iij. **R**eg. viij. **I**dem pa-
tet in sacramentis ecclesie in quibus inuisibilis gratia q̄
interius datur. dignior est q̄ visibilis forma que apparet
exterius. **C**um autem sensus literalis dicitur scriptus es-
se in libro foris. sensus vero mysticus intus. vt patet **A**po-
calyp. v. in auctoritate allegata p̄ postillatorem vbi dicit.
Vidi in dextra sedentis super thronum librum scriptuz
intus z foris. **C**onsequens est q̄ sensus literalis sit mi-
noris dignitatis respectu sensus spūalis. **P**reterea noticia
humana cōmuniter p̄cedit a minus p̄fectis ad magis p̄-
fecta. put̄ patet non solum in humanis scientijs que p̄-
cedunt a sensibilib⁹ z p̄ticularibus. z terminant̄ in sum-
mis rerū causis. sed etiam in his que ad noticiam diuio-
rum p̄tinent. vñ **R**om. j. **I**nuisibilia dei a creatura mun-
di p̄ ea que facta sunt intellecta cōspiciunt̄. **S**ed in stu-
dio sacre scripture incipiendum est ab intellectu sensus

in additiones

litteralis: ut postillator dicit in summa. ergo sensus litteralis non est dignior. Preterea ille sensus scripture debet dici dignior qui alterius defectum supplet: sed sensus spiritualis quibus supplet defectum litteralis sensus. Dicit enim Grego. in moral. Cum ordo historie deficit: sese nobis intellectus mysticus quasi apertis ianuis ostendit: ac si patenter clamet: quod rationem se defecisse cognoscitis: restat ut ad spirituale sensum sine dubitatione redeatis. ergo literalis sensus non est dignior quam spiritualis. Sed contra. Sensus ille ad quem pertinet honor sacre scripture proprie debitus est ceteris sensibus virtuosior seu dignior: cum honor sit precipuum signum virtutis: ut in .j. Arb. Sed sensus literalis sacre scripture est homini: ergo sensus litteralis inter ceteros est dignior. minor patet. nam secundum Augustinum in epistola ad Hieronymum. Solus enim scripturarum libris qui canonici appellantur hunc honorem didici deferre ut nullum auctorem eorum scribendo aliquid errasse firmissime credam. Costat autem quod hunc honorem non habet sacra scriptura secundum sensum spirituale: quod si sit ex tali sensu spirituali posset summi efficax argumentum: quod esset contra Augustinum. In epistola ad Vincencium donatistam dicitur: quod ex solo sensu literalis efficax argumentum sumitur. In hac questione sex videntur consideranda. Primum quod dicitur sit sensus sacre scripture literalis et quis spiritualis. Secundum an quilibet passus seu textus exponat quadruplici sensu supratacto. Tertium an cui insubet passus seu textus sacre scripture sit unus sensus literalis vel quibus plures. Quartum posito quod aliqui unus textus seu una auctoritas sacre scripture habeat plures sensus literales: quis eorum est alteri preferendus. Quintum an ex quolibet sensu literalis possit summi efficax argumentum. Sexto ridentur est ad questionem. Circa primum. scilicet quod dicitur sit sensus sacre scripture literalis: et quis spiritualis. Dicendum quod sensus litteralis quibus dicitur ille secundum quem aliqua historia narrat ad litteram. et hoc videntur sonare verba Grego. in .iij. moral. quod de sensu literalis loquens dicit. Dum narrat gestum perdit mysterium. Sicut in verba allegato dicitur: Verba gesta docet. Sed secundum hoc sola historialia sacre scripture dicerentur habere sensum historiale vel litterale. non autem doctrinalia seu prophetica et homini: cum in talibus non videtur narrari aliquid historia: sed hoc est contra eodem sententiam expositorum quod contra auctoritatem sacre scripture sensum literalis attribuunt. Unde aliter et magis proprie dicitur sensus literalis. scilicet ille qui habet per significaciones sive quod voces significant res. Ille autem dicitur sensus spiritualis qui habet per significaciones rerum significatarum per voces: put per in prima parte. q. ij. arti. vlti. Et est sententia eorum quod sequitur postillator in prologo. Sed attendendum est quod per predicta non habet definitio seu descriptio adequata sensus literalis: de quo hic agit. Sunt enim quedam in sacra scriptura tradita: que si accipiantur secundum significaciones quod voces contra significant res: essent false. ut per in locutionibus parabolicis et homini: ut .j. patebit. Unde addendum est predictis: quod sensus sacre scripture ad hoc quod literalis dicatur requiritur quod sit intentus ab auctore sacre scripture quod est deus. Cuius ratio est. nam sensus literalis cuiuscumque scripture est ille quem auctor intendit cum voces sint earum que sunt in anima passionum note: ut in .j. Perihermenias. Sed constat quod auctor sacre scripture est deus. et sic patet quod sensus literalis de quo agit: est ille qui a deo intenditur: et per voces in littera contentas signatur. Ex quibus sequitur quod sensus literalis sacre scripture non videtur dici ille sensus qui in aliquid repugnat ecclesie auctoritati seu determinationi: quatuorquod sensus talis sit conformis ab auctore: sed potius est hereticus. Unde Hieronymus. Quicumque scripturam aliter intelligit quam sensus spiritus sancti efflagitat a quo scripta est: hic hereticus appellari potest: quod intelligitur de illo qui ad hoc expositionem sacre scripture retorquet: quod contrariatur ei quod per spiritum sanctum revelatum est: ut .ij. parte. q. xi. Sequitur etiam quod nec habendus est per sensum literalis ille qui rationi recte repugnat. talis enim sensus non intenditur ab auctore. scilicet deo qui est prima veritas: a quo omnis veritas derivatur. et ideo Augustinus. super Genesim. ad litteram: cum scriptura divina multipliciter exponi possit. nulli expositioni ita preesse aliquid inherere: quod si certa ratione consideraverit esse falsum: quod aliquid sensum scripture hunc asserere presumat. Ex hoc enim scriptura ab infidelibus derideretur et eis pre-

cluderet via credendi. hec ille. Idem etiam est dicendum de sensu spirituali sacre scripture: qui per significaciones rerum per voces in littera preteritas significatur: habet. scilicet quod talis sensus non debet repugnare auctoritati ecclesie: nec recte rationi: quod si sic talis sensus spiritualis non esset attribuendus sacre scripture a deo qui est veritas summa revelate. Circa secundum. scilicet an quilibet passus seu textus sacre scripture exponatur quadruplici sensu supratacto. Dicendum quod non. Dicit enim Augustinus. super Genesim. In quibusdam solus sensus literalis querendus est: quod per manifeste. Sunt enim multa in libris canonicis tam veteris testamenti quam novi que non habent nisi sensum literalem: quod patet in multis: et specialiter in duobus preceptis charitatis: in quibus tota lex preedat et prophete: ut habet Math. xxij. Nec enim in his preceptis. scilicet Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo: et diliges proximum sicut te. etc. multa pertineant exponendo seu exponibilia tam ad obiectum charitatis quam ad effectum interiore seu exterioris quam etiam ad eius ordinem et alia homini pertinentia. omnia tamen illa pertinent ad sensum literalem tamen. non enim in hoc loco res significare per hanc vocem deus: seu per hanc vocem proximum: et hanc vocem diliges iterum res alias significat a quibus reb' sic signatis sensus spiritualis vltimo accipitur. unde totum quod in expositione horum preceptorum traditur: ad sensum literalem eorum tamen modo pertinet. et sic contra de alios preceptis moralibus etc. resta. ex multis alijs passibus quos causa brevitatis omitto. In evangelio etiam multa traduntur quibus non oportet assignare sensum mysticum sed tamen literalem: sicut in his que traduntur ut precepta: ut cum Iob. xiiij. c. dicitur Credite in deum et in me credite: et sicut. Sicut in his que dantur ut psalms: sicut cum dicitur Math. xix. Si vis perfectus esse vade et vende omnia que habes et da pauperibus. in quibus et sicut non est querendus sensus spiritualis: quod ex reb' signatis per voces accipitur: sed tamen sensus literalis qui ex significacione vocum accipitur: ut est manifestum. Sicut cum Iacob. viij. c. Christus interpretatur pabola sua dicens: Semetipsum est verbum dei etc. manifestum est quod illa verba interpretativa non oportet quod habeant alios sensus spirituales: cum ipsamet interpretatio sit expositiva pabole preedentis. Similiter epistola Pauli que una de precipuis partibus non. testa. ceteri debent: per totum fere sensum literalem tamen modo habent. Loquitur enim ibi tanquam doctor vltis ecclesie: exponens et concordans vtriusque testamentum. licet enim in ipsis epistolis profunda et difficilia ad fidem pertinentia: et ad vtriusque testamenti declarationem tradantur non tamen allegorice vel anagogice traduntur: sed tamen literaliter. ipse enim historialiter loquendo seu literaliter ostendit de quibusdam scripturis quod sint intelligende in sensu spirituali: ut cum Gal. iij. c. dicit de duobus filiis abrahe que sunt per allegoriam dicta. Non ergo verba apostoli sunt allegorica seu moralizanda et homini: sed potius enucleanda: ut ex ipsis veri sensus literales extrahantur: ex quibus discursive procedendo multa magna et profunda inferuntur argumentative: sicut in alijs scientijs humanis ex certis et veris principijs multa discursive inferuntur: put per in prima parte. q. ij. ar. viij. quod quidem omnia ad litteralem sensum pertinentia quo recte deducuntur. et sic per quod non quilibet passus sacre scripture quadruplici sensu sit exponendus. Sed put sanctus Thome. notabiliter tradit. x. quolibet. q. xiiij. Sacra scriptura quibus exponenda est istis quatuor sensibus. quibus tribus. quibus duobus. quibus uno tamen. unde ea que secundum literalem sensum ad facta vel testa. spectant: sunt quatuor sensibus exponi. sicut ea que ad litteram de christo capite dicuntur. possunt exponi literaliter de christi gestis: et allegorice referendo ea ad corpus eius mysticum: et moraliter ea referendo ad actus nostros que secundum ipsum debent regulari: et anagogice in christum in ipso christo est nobis iter glie demonstratum. illa autem que secundum sensum literalem dicuntur de ecclesia: sunt exponi moraliter et anagogice. ea vero que secundum litteram moraliter dicuntur: non possunt exponi nisi anagogice. Illa vero que secundum sensum literalem pertinent ad statum glie. nullo alio sensu consueta sunt exponi: eo quod ipsa non est figura aliorum: sed ab omnibus alijs figurata. quod quidem omnia et alia ad hoc pertinentia plenius predicta questione declarantur Circa tertium. scilicet an cuiuslibet passus seu textus sacre scripture sit tamen unus sensus literalis: et videtur quod non. Nam secundum Augustinum. li. de vii. cre. ad sensum literalem pertinent tria. quorum primum est: est littera simpliciter exponitur. et hunc dicitur sensum historicum. Secundum est quod causa huius quod in littera continetur assignatur seu expo-

Prologus

nif: quē sensum vocat ethymologicū. Tercū est: cū veritas illi⁹ lre oñdit⁹ veritati alteri⁹ scripture nō repugnare: quē vocat anagogicū, verbi grā: cū legit⁹ Gen. ij. ca. Edificauit dñs deus costā quaz tulerat de adā in mulierē rē. Sensus historicus illi⁹ dicti ē cū simpliciter exponit qd in lra cōtinet. Sensus vō ethymologic⁹ ē: qñ reddidit cā qre de latere viri formata sit mulier: r nō de alia pte corporis. silt⁹ quare dormiēti r nō. vigilāti subtracta sit costa. put tractat⁹ in secūdo distinctiōe. xvij. Sensus vō anagogicus ē: cū oñdit⁹ q veritas hui⁹ dicti nō repugnat veritati alteri⁹ scripture: vbi dicit⁹ Gen. j. ca. de creatiōe hominis. masculū r feminā creauit eos. Ex q altera appet: q simul i eodē tpe fuerūt masculus r femina hūane speciēi creati: r nō successiue sic vt femina esset post creationē masculū de latere eius sstracta. Sed bñ attendēti ex hac cōsideratiōe Aug. nō habet⁹ q sub sensu lrali pntent⁹ tria genera expositionū: sic q quelibet illarū sit sensus lralis pprie. Sed pma expositio est tm sensus lralis. secūda est redditua cause ipi⁹ lralis sensus. tertia vō ē solutiua cōtrarietatis illi⁹. vñ secūda r tertia expositio licz pntent ad sensum lralē: eo q p eas magis pficit⁹ seu elucidat. nō tamē sunt sensus lrales pprie dicēdi. De qbus trib⁹ generib⁹ expositionū ad sensū lralē pntentū. ¶ Intelligi illud. ij. Esdre. viij. vbi dicit⁹. Et legerūt in libro legis dei apte r distincte: r apposuerūt ad intelligendū. In b em q dicit⁹: legerūt i libro apte. pōt intelligi ipa expositio lre: q est qñ tanua omniū expositionū sequentiū: sine cui⁹ aperiōne nō pōt quis recte intrare ad alias expositiōes. Cuz aut⁹ dī: Et distincte. intelligit⁹ sensus anagogic⁹ ab Aug. nominat⁹: qz p pprias r veras distinctiōes solunt⁹ pntent⁹ etates q qñqz apparēt. In hoc aut⁹ qd sequit⁹. Et apposuerunt ad intelligendū. potest intelligi noticie cause legis seu historie: vel alicui⁹ dicti sacre scripture. cū em intelligere sit int⁹ legere: ille q p cognitiōnē affect⁹ deuenit ad noticiā cause pprie dicit⁹ intelligē: qui quidē sensus vocat⁹ ab Aug. ethymologic⁹. Sed vlteri⁹ attendendū q sb quolibet genere pdictaz triū expositionū ad lralē sensuz vt dictū est pntentū. pnt esse multe spēs. pōt em nō solū vna causa: s; plures cause vni⁹ dicti assignari. silt⁹ r nō solū vno mō soluere pntent⁹ s; plurib⁹: vt manifestū est. Item qñqz ad simplicē expositionē scripture que ex pmaria vocis significatiōe cōsurgit: manifestū q plures sensus lrales tradunt⁹: nō solū ab expositoib⁹ seu scripto rib⁹ cōiter: s; etiā a doctoib⁹ sanctis: vt p3 Gen. j. in quo loco vt magister dicit in secūdo dist. xij. Quidā sanctorū patrū q verba dei atqz archana scrutati sunt: qñ diuersa vident⁹ scripsisse. r sic p3 q nō cuiuslibet text⁹ sacre scripture sit tm vnus sensus lralis. Si aut⁹ dicat⁹ hoc: q licz diuersi diuersos sensus attribuāt alicui lre sacre. nō tm ex hoc sequit⁹ q sint plures sensus lrales talis lre: s; tm ille ē lralis quē intendit autor. Ad hoc dicendū: q fm sanctū Tho. pma pte. q. j. qz autor sacre scripture deus est: qui simul omnia suo simplici intellectu cōprehēdit. nō ē incōueniens vt Aug. dicit in. iij. cōfess. si etiā fm litterales sensuz sacre scripture plures sint sensus: qd intelligendū est: dū tales sensus sint littere cōformes: r q determinationi ecclesie seu recte rōni nō repugnēt: vt dictū est. simi liter r q sint inuicē cōpossibiles. Cū aut⁹ cōtingat duos sensus litterales secū in cōpossibiles alicui sacre auctri attribui. necesse ē dicere q tm alter eoz ē litteralis: sicut cū Dan. x. de pncipe regni psaram tradit⁹ a beato Grego. in moral. q esset angel⁹ bonus q regno psarū psidebat. alij vō dicit⁹ oppositū: r sic cōtingit in multis alijs. Itē attendendū est q sensus lralis sacre scripture tante capacitatis est seu virtutis: q i eo cōtinent⁹ virtualit⁹ oia ad fidē seu bonos mores r virtutes pntentia. Vñ magister qui patrū sentētiās breui volumie cōpilauit in cui⁹ voluminis expositionē doctores postremi seu scriptores omnia quodāmodo theologica introduxerūt. in hui⁹ sensus litteralis testimonijs totū suum opus fundauit. dicit enim in suo prologo sic. Volumen deo pstante cōpegimus ex

testimonijs veritatis in eternū fundatis. Constat autē q testimonia veritatis in eternū fundata sunt testimonia sacre scripture fm litteralē sensum sumpta. ex quo sensu solo testimoniū pōt accipi seu argumētū fm Aug. vbi. s. Sed circa hoc pñsiderandū q nō oia q fm sensū litteralē ex sacra scripture habent sunt imediata. sic q ex pmaria litteraz significatiōe intelligant⁹: sed requirit⁹ qñqz additio alicui⁹ veri: ex quo vero adiūcto sensui litterali aliud verū deducat⁹: sicut cum xps Lu. xx. ca. ex testimonio littere dicētis: Deus abrahā: deus ysaac: deus iacob. cōcludit ptra saduceos aliā vitā esse negātes hominū post presentē: sic arguēs. Est deus mortuoz vel viuoz. q. d. cum ex sensu litterali habem⁹ de deo q sit deus abrahā rē. Et ratio dicit⁹: q deus dī esse deus respectu alicui⁹ existētis in rerū natura. ergo sequit⁹ q abrahā et ysaac essent i rerū natura: qd negabāt saducei. Cōstat aut⁹ q hec pclusio nō deducit⁹ ex sensu illi⁹ lre: deus abrahā: deus ysaac rē. nisi addat⁹ alia ppositio vera supradicta: r sic p3 intentū. Et pōt etiā cōtingere: q talis cōclusio ex vna deductiōe vel plurib⁹ successiuis ex sacra lra cōcludat⁹: sicut cōtingit in sciētis seu artib⁹ hūanis liberalibus: q aliqne cōclusiones statim a pms pncipijs naturaliter notis deducunt⁹. Alie vō ex multis medijs inuicē ordinatis vt est manifestū. Sensus ergo litteralis verus qui ex pmaria significatiōe littere cōsurgit. dicendus est pms sensus litteralis. Alij vō subsequētes s; sensus secundarij: quoz certitudo a certitudine pmi sensus dependet: qui sensibus secundarijs est certior: sicut pma pncipia naturaliter nota ceteris ab eis deductis certiora sunt. que quidē cōsideratio attendenda est in multis passibus sacre scripture. Circa quartū. scz cum plures sensus de vna autoritate sacre scripture litterales tradunt⁹ quis illoz alijs sit pferend⁹: dicendū q in hoc nō videt⁹ q possit dari vnica regula generalis: sed sunt quedam certa hic considerāda p presuppositis his que supra in articulo primo de sensu litterali dicunt⁹. Primū est q ille sensus videt⁹ pferendus cuius sententia magis innitit⁹ rationi. Vñ in decretis dist. xx. c. decretales. quo em quisqz magis rationi innitit⁹ eo maioris autoritatis eius verba esse vident⁹. Item sensus ille videtur alijs pferendus esse qui magis psonat littere. Vñ fm Aug. in. iij. de doctrina xpiana. Dubia sunt determināda fm sententiā que de scripturarū planioribus locis accipitur. Constat autē q planiora loca sunt illa que planius littere consonant. Item pferendus est ceteris paribus sensus lralis qui a sanctis doctoib⁹ tradit⁹ ceteris sensib⁹ ab alijs expositoib⁹ traditis. vñ i decretis ca. allegato in sacraz litteraz expositiōibus sancti doctores sumis pontificib⁹ pponunt⁹: r a fortiori alijs scriptoib⁹. Itē vbi duo sensus lre habent⁹ quoz neuter repugnat ecclesie autoritati nec recti ratiōi. vñ tamē tradit⁹ a catholicis r alijs ab infidelib⁹. tūc pferendus est sensus catholicoz: tum qz magis presumendū est q illi qui in gremio ecclesie sunt: cui christus pmissit spiritū veritatis. veruz intellectū sacre scripture habeant q infideles qui veritati fidei cōmuniter aduersant⁹. tum ne ad hoc deur. infidelibus occasio credendū q ipi melius sacram scripturam exponant q catholici. Vnde Leo papa in quadam epistola ad episcopum Alexandrinū dicit⁹: q inimici crucis christi factis r verbis nostris insidiant⁹. ideo nullā eis vel tenuem occasionē demus: qua ratione videt⁹ q cum aliqua littera sacre scripture eodem modo exponit⁹ a catholicis r ab infidelibus. tunc autoritas talis expositionis attribuenda est catholicis r non infidelibus ratione predicta. psertim si talis expositio prius emanauit a catholicis: cui⁹ pntentū repit⁹ aliquo mō in postil. sicut patet. j. Gen. j. vbi querit⁹: quare in secūda die nō dicitur. et vidit deus q esset bonum sicut in alijs diebus: quia tamē vbi pluralitas sensuum litteralium occurrit raro contingit q vnus predictorū sensuum ceteris precellat fm omnia dicta: sed potius vnus illoz sensuum precellit vno modo: et alijs alio. Adcirco in talibus videtur habere lo-

in additiones

cū illud ad Roma. xliij. Unusquisque in suo sensu abundet. salua sp̄ sanctorū reuerentiā et auctē. Circa quātū. s. an ex quolibet sensu l̄rali sacre sc̄pture possit sumi efficax argumētū. dicendū q̄ licet a solo sensu l̄rali sacre sc̄pture possit sumi efficax argumētū: vt p̄ p̄ Aug. vbi. s. nō tñ ex quolibet sensu l̄rali sacre sc̄pture sumit efficax argumētū. nā cuz sint multi textus in sacra sc̄ptura q̄ diuersimode etiā a sanctis doctorib⁹ exponūt: vt. s. arti. iij. sequit̄ q̄ ex nullo talitū sensuū posset sumi efficax argumētū: q̄ sic argue- ret q̄si a diuisiua ad alterā ptē. Vñ tamē si h̄mōi sens⁹ diuersi i aliquo cōcordāt: pōt sumi inde efficax argumē- tū: saltē in hoc in q̄ cōcordāt: sicut Dauid. ix. in cōputatiōe lxx. hebdomaday. vbi licet expositores tā hebrei q̄ latini diuersimode se habeāt: nō solū i termino in q̄ hebdoma- de habēt initū: sed etiā in p̄gressu cōputatiōis: q̄ tñ fm̄ oēs terminos vltim⁹ eay tā longe trāsiit in p̄teritū. ideo ex ip̄a auctē argumētū efficax sumit ad p̄cludendū xp̄m iam venisse: vt ibidē patebit. Ex q̄b⁹ sequit̄: q̄ cū sensus l̄ralis sacre sc̄pture in quibusdā locis nō sit idē apud oēs ideo potest cōtingere q̄ ex aliquo sensu literali posset su- mi argumētū validū q̄ quosdā. puta q̄ tenētes eudē sen- sum literalē: ex quo tñ sensu nō pōt sumi argumētū vali- dū p̄ra alios. s. tenētes aliā expositionē seu sensum l̄ralē que quidē diuersitas sepius cōtingit int̄ nos et infideles. Sūt em̄ aliqui textus sacre sc̄pture quorū sensus q̄ est l̄ralis et verus apud catholicos nō sufficit vt ex eo sumat̄ efficax argumētū q̄ infideles seu hereticos. sed ex h̄ non tollit q̄n talis sensus catholicoz sit ver⁹ et l̄ralis apud ca- tholicos censendus. verbū gr̄a cū psalmista dicit: Verbo dñi celi firmati sunt etc. Sensus ver⁹ et l̄ralis apud catho- licos est: q̄ verbo dñi. i. filio patris celi firmati sunt. que quidē expositio apud catholicos est q̄si necessaria: etiam cōsona huic q̄ dicit̄ Job. i. Et verbū erat apud deum: et oia p̄ ip̄m. i. p̄ verbū facta sunt. Sed ex h̄ sensu nō sumit̄ argumētū efficax q̄ infideles nō recipiētes euāgelii. Illi em̄ non cōcedūt aliquā esse distinctionē realē in diuinis: sic vt sit aliqua diuina p̄sona eternalit̄ p̄cedens ab alia p̄ modū verbi m̄talit̄. vñ cū dicit̄: Verbo dñi celi firmati sunt. Ipi dicit̄ q̄ hic loquit̄ psalmista more humano: sic cū de m̄dato alicui⁹ dñi aliqua sūt. dicit̄ q̄ sunt v̄bo ei⁹ facta. Sumit̄ tñ ex hac autoritate argumētū validū ap̄ fideles circa distinctionē p̄sonay in diuinis: put in p̄mo sn̄iaz dist. ij. Ex quo sequit̄ q̄ catholicus exponēs hanc autoritatē p̄s. debet eā catholice exponere: nō curans an ex ea posset sumi efficax argumētū q̄ infideles trinitatē negātes an nō: q̄ nō oportet q̄ ex quolibet sensu l̄rali ar- gumētū sumat̄ apud oēs: vt iā dictū est. q̄ tñ postilla- toz in hoc loco et alijs nōnullis locis videt̄ obseruare: vt in suis locis patebit. videt̄ em̄ estimare q̄ nō sit sensus li- teralis: nisi ille a quo sumit̄ argumētū validū etiā p̄ra aduersarios: q̄ tamē nō est sic intelligendū vt dictū est.

Circa sextū. s. r̄ndendo ad p̄ncipale questū videt̄ dicē- dū: q̄ sensus l̄ralis posset cōpari ad altos sensus duplici- t̄ vno mō vn̄iversalit̄ vel respectu totius sacre sc̄pture in cōi. Alio mō p̄ticularit̄. s. fm̄ quedā p̄ticularia loca sacre sc̄pture. si p̄mo mō cōparet̄ et accipiat̄ sacra sc̄ptura p̄ ut est p̄ncipalit̄ speculatiua. tūc sensus l̄ralis fm̄ vnā cō- siderationē est eiusdē dignitatis cū alijs sensibus: fm̄ v̄o aliā p̄siderationē est ceteris dignior. Ad q̄d sciēdū q̄ sc̄ia speculatiua d̄ alia dignior ex duob⁹. Vno mō ex digni- tate materie. nam vt dicit̄ ph̄s in. xj. de aīalib⁹. minimū q̄d pōt h̄i de cognitiōe rerū altissimay: desiderabil⁹ est q̄ certissima cognitiō q̄ habet̄ de minimis reb⁹. et fm̄ istā p̄siderationē sensus l̄ralis: et sensus sp̄ualis sacre sc̄ptu- re cōiter accepti eiusdē sunt dignitatē. de eodē em̄ tractat̄ fm̄ vtrūq̄ sensum. s. de deo et creaturis put in deū refe- rant̄. p̄ma p̄te q̄stione. j. Alio v̄o mō vnā sc̄ia dicit̄ digni- or: alia ex certitudine fm̄ quā illa sc̄ia dicit̄ dignior q̄ cer- tior est. et fm̄ hāc p̄siderationē manifestū est q̄ sensus l̄ra- lis sit dignior cū sit ceteris certior. Tota em̄ certitudo ali- orū sensuū sacre sc̄pture a certitudine sensus l̄ralis de-

pēdet. vñ Aug⁹. de doctrina xp̄iana. Nihil ē: q̄d occulte i aliq̄ loco sacre sc̄pture tradit̄: q̄d nō alibi manifeste expo- nat̄. Cui⁹ rō est. nā sp̄ualis expositio sp̄ d̄ h̄e fulcimētū ab aliq̄ l̄rali expositiōe sacre sc̄pture: put in quolibet et q̄stioe supra allegata plene tradit̄. si autē cōpet̄ sensus l̄ra- lis ad alios sensus fm̄ quedā p̄ticularia loca sacre sc̄ptu- re sic manifestū ē q̄ i plurib⁹ locis sensus sp̄ualis ē digni- or: ex eo q̄ de altiori mā tractat̄: sicut cū legit̄ de Abrahā Gen. xxi. q̄ duos filios h̄uit etc. q̄d exponit̄ ab ap̄lo Ga- lath. iij. c. allegorice de duob⁹ testamētis: vbi p̄ q̄ sens⁹ allegoric⁹ ille dignior ē q̄ sensus historialis illi⁹ l̄re. et idē p̄ de multis alijs. Si autē accipiat̄ sacra doctrina put cō- phendit̄ s̄ se sc̄iam practicā: tūc etiā sensus l̄ralis et sp̄ual⁹ duplici mō cōpari p̄t. s. vlt̄ et p̄ticularit̄: vt dictū ē. si p̄io mō: tūc sensus l̄ralis et sp̄ualis eiusdē sūt dignitatis. Illa em̄ sc̄ia practica seu ars dignior ē q̄ ad vltiorē finē ordi- nat̄: vt ciuilit̄ militari: vt i. j. Eth. Cōstat autē q̄ finis vltim⁹ totius sacre doctrine inq̄stū ē practica siue h̄z sensū l̄ralē siue sensū sp̄ualē ē vn⁹ et idē. s. b̄tutudo etna. Si autē p̄pēt̄ sc̄o mō. s. fm̄ p̄ticularia loca: tūc manifestū ē q̄ i quibusdā locis sensus sp̄ualis ē dignior: tanq̄ p̄p̄nq̄z vltio finit̄: vt p̄ in multis p̄ceptis certimonialib⁹: sic cū d̄ Deut. xxv. Nō li- gabis os bouis triturātis i area fruges tuas: q̄d exponit̄ ab ap̄lo. j. Cor. ix. sp̄ualit̄ oñdēs q̄ sensus p̄cepti illi⁹ l̄ral⁹ modicē vtilitatē ē. de q̄ dicit̄: Nūquid de bob⁹ cura est deo an p̄pter nos vtrūq̄ dicit̄. et sic de multis alijs. Sūt etiā alie p̄sideratiōes q̄b⁹ sensus l̄ralis p̄minet̄ sensib⁹ sp̄ualib⁹ q̄ vna ē ex p̄te extēsiōis. sens⁹. n. l̄ralis extēdit̄ se ad quā- libet p̄ticulariā sacre sc̄pture. quilibet em̄ passus sacre sc̄pture h̄z aliquē sensus l̄ralē. Sensus v̄o sp̄uales nō se nō se ex- tendūt ad totā sacra sc̄pturā: put p̄z ex dictis i sc̄do arti- culo. alio v̄o p̄sideratiō ē ex p̄te vltimat̄. Sensus em̄ l̄ralis cōior ē seu vn̄iversalior: q̄ etiaz rudes q̄ ad intelligibilia capiēda nō sūt idonei. p̄ sensū l̄ralē capiūt sp̄ualia: saltē s̄b s̄titudinib⁹ corp̄alib⁹: put i p̄ma p̄te. q. j. ar. ix. Cōstat autē put in. j. Eth. d̄: q̄ bonū quāto vltius tanto diuinius. Ex hac igit̄ triplici p̄sideratiōe: q̄ sens⁹ l̄ral⁹ ceteris sensib⁹ sim- pliciter cōparatus ē dignior pōt quodamō accipi triplex rō ad cōmēdatōez hui⁹ postille. s. mḡri Nicolai. P̄ia est ex p̄te sensus l̄ralis q̄ ceteris mō p̄dicto ē dignior. h̄ em̄ po- stilla int̄ alias q̄ in cōem vsū veniūt magis intendit̄ l̄ralē sensū ceteris sensib⁹ p̄termittis seu valde modicū tactis: vt ip̄e dicit̄ in p̄logo. Secūda rō ex p̄te sue extēsiōis. fuerit em̄ aliq̄ postille. solēnes de ceteris singularib⁹ vel p̄ticularib⁹ libris diuine sc̄pture: q̄ se nō extēderūt ad oēs libros h̄ v̄o se extēdit̄ ad vtrūq̄ testamētū n̄h̄: il inde p̄mittēs. Tercia v̄o rō ex p̄te sue vltimat̄ seu cōitatis. h̄ em̄ postil- la saltē in his p̄tib⁹ hispanie: et vt credo gallie cōior ē cete- ris c̄tra ḡlosā ordinariā: ad istā em̄ recurrūt nō solū theo- logi: s̄ etiā iuriste et alij intellectū sacre sc̄pture planū h̄e desiderātes: s̄ licet ex p̄dictis trib⁹ h̄ postilla simplicit̄ sit cōmēdanda. sunt tñ alia tria q̄bus videt̄ saltē in aliquib⁹ locis min⁹ sufficere. Prīmū q̄z expositiōes sanctorū i plu- rib⁹ locis irrōnabilit̄ videt̄ postponere p̄p̄rie expositiōis et quāz etiā expositiōib⁹ hebreoz: q̄d ē incōueniēs: vt di- ctū fuit i q̄rto articulo. s. dicto. int̄ q̄s sc̄tos doctores plu- ries videt̄ ipugnare irrōnabilit̄ sanctū Tho. quāz exp̄sse quāz tacite: cui⁹ facti doctoris eloq̄a firmi credo eē igne charitatis examiata et n̄alis rōnis dictamie multipliciter purgata: a q̄ etiā sancto doctore ip̄e postillatoz multa fre- quēter accipit̄: licet cum nō alleget nisi solū rep̄hendēdo. Secūdū q̄z i l̄ra hebraica ad quā pluries recurrit nō vi- det̄ fuisse sufficēter erudit⁹: q̄si illā in puericia didicisset s̄ de illa videt̄ habuisse noticiā q̄si ab alijs in etate adulta medicatiuo suffragio acq̄sita: q̄d multū refert i pluribus sacre sc̄pture passib⁹: vt i suis locis patebit. Tercū q̄a vt ip̄e dicit̄ i secūdo p̄logo int̄ doctores hebraicos maxime inducit̄ ra. Sa. q̄ inter eos rōnabilis ad declarationem sensus l̄ralis vt asserit̄ fuit locutus: cui⁹ oppositū ē ma- nifestū apud hebreos: qui licet ip̄m ra. Sa. reputant solē- nem doctore in talmudicis: nō tamē in his que p̄tinent

Prologus

ad fidei et sacre scripture expositione: sed potius int eos reputant maiores seu soleniores in hmoi expositionibus quida alij vt ra. Moy. egypti gerudinen sis: z ra. Alben- hazra z alij put ia videbit: vt igif pdicta z quedā alia elu- cescant qd valde vtile pntat. pñderas vniuersalitatē hui⁹ postille: ad quā etiā infideles quiqz recurrūt: z multoties nō vt discāt: s; potius vt respēdāt. Nā vt dicit magister in plogo dissentientib⁹ voluntatū motib⁹. dissenties quoqz fit animoz sensus. cogitauit ex zelo diuine veritatis illam trāscurrere: z vbi iuxta modū imbecillitatis nre aliqd vi- sum fuerit additione egere. in marginib⁹ supaddere. po- stillāqz ipaz cū additionib⁹ ubi vt in pñatione dicebā do- nare: nō tamē me putes vt corrigēter seu temerarie asserē- tē: qd absit. s; simplicitē ubi alijs qui B legerint pponen- tē diffinitionē tamē eoz que p me dicunt: z ad pñationē seu reprobationē hūiliter ac euidenter relinquo determia- tioni sa crosancte matris ecclie z cuiuscūqz meli⁹ sentiet. Cū autē aliquā additionē hmoi legere volueris oportet vt pus videas sentētā postille in eo passu ad plenu. nam quelibz additio sentētā postillatoz in eodē loco suppo- nit pntelligendā. nec ignoro q nō oib⁹. s; q forsan legerit hoc placebit opusculū. s; formido: vt iuxta Bern. loquar me ob hanc rem multoz fore indignatiōi obnoxii: z qd aliqñ supfluis: aliqñ indicabo: psumptoz. Sed cū nō vt nouus expositor ausus fuerim mittere manū: nec quicqz post patres qd sit pñes. qnimmō p patrib⁹ vt arbitroz scripsi: s; pot⁹ modicū hoc qd videbis plano mō tradidi pñudoz mysteria pñozib⁹ relinquēdo: cessat vt estimo psumptionis reatus. supfluitatis etiā viciū incurrere me nō credo: cū nō tam intēdissem sacra exponere lram: qd tā multi maiorū nroz fecerūt qz de eadē loquēdo sumere occasionē: tū vt senescētis etatis mee deuotionē excitare tū vt te ad studia nra mouēdo i aliquo adiuuare: tū etiā qz tecū loqui delectabar. hāc materiā latius vtilisqz int colloquēdū honestavtilēqz putauī. Si qd tū supfluitatis psumptiōi sue: est ego nō sentio: tū forsan reper. Solēt em nōnunqz aliqua vicia pñertim spūalia a suis possesso- ribus ignorari: q infinita clemētia saluator dignet igno- scere. tu do tolera patiēter: zelū potius qz effectū cōsi de- rans. Nūc autē ad questionē ppositā veniamus rñdendo ad argumēta. Ad pmū dicendū q aplūs cū dicit: Litera occidit: spūs autē viuificat. nō intēdit distinguere int sen- sum lralē z spūalē de qbus hic agit. s; inter legē veterē q fuerat data in lris scriptis. s; in tabulis decalogi z i libris mosaice legis: z inter legē nouā q data fuit in spūsancto i cordib⁹. put fuit pphetarū: Hierē. xxxj. ca. Nū lex vetus dicit lex lre: z lex noua lex spūs. z qz testm ver⁹ cognitiōez peccati dabat: ex qua augebat cōcupiscētia occasionalit ex malicia hūna: q semp nitit in vetitū. nō aut dabat gra- tiā qua hō adiuuaret adimplenda diuina pcepta. iccirco dicit: Lra occidit. s; lex lre q occasionaliter occidit modo pñdico: s; lex noua q lex spūs dicit viuificat: in qntū est lex gratie qua hō adiuuat adimplēda diuina pcepta. Ad se- cūdū dicendū q p sensū lralē nō solū hz historia tm. s; rez gestarū s; etiā q sunt agēda: vt patet ex pceptis charitatē in qbus fm doctrinā xpī tota lex pender. Sitr p sensum lralē habent q sē credenda: vt de vnitāte dei: Deut. vj. ca. Audi israel deus tuus vn⁹ est. Et de trinitate psonaz: vt Mat. xxvij. Baptizates eos i noie pñis z filij et spūscū z sic de alijs ad fidē z spem pñerib⁹. Nū fm Tho. pma pte. q. j. arti. vlti. in rñsione ad pmū argu. Nihil sub spūa- li sensu cōtinet fidei necessariū: qd scriptura p litteralem sensum alicui manifeste nō tradat. Et est sentētia Aug. d doct. xpiana. hec ille. Vnde ex hoc q in quibusdā locis sacre scripture sensus lralis solum gesta docet: nō sequit simpliciter q p sensum lralem nō habeant ea que sunt o necessitate sa luris credēda: agenda: z sperāda. Ad terciū dicendū q fundamentū in spūalibus sepe dicit esse nobi- lius seu dignius qz edificii. Christus em qui ceteris sup- positis ecclie incompatibiliter dignior existit fundamē- tum dicit. vnde. j. Corint. iij. Fundamentū aliud nemo

potest ponere pter id quod positū est qd est xps iesus: qd dicit fm similitudinē. nā sicut fundamentū in corpali- bus sustinet edificii. z est pñus eo: z ipō deficiente edificium tēdit in ruinā: sic i edificio spūali xps sustinet totū corp⁹ ecclie: et est pñus eo dignitate z causalitate sine quo edifi- cii ecclesiastici euacuaret. Similit suo mō dicendū est de sensu litterali. s; q est fundamentū. s; respectu aliorum sensuū fm quādam similitudinē. nā sicut in edificio cor- porali fundamēto sublato edificii tendit in ruinā: sic to- tus sensus spūalis sacre scripture rueret sensu litterali to- taliter sublato: cū sensus spūalis de his q ad salutē perti- nent fundari habeat in sensu lrali: vt dicitur est. Ad quartū dicendū: q in sacra scriptura multa tradunt pabolice seu metaphorice. s; sub similitudine rerū corpaliū. Et hoc ppter duo. pmo ppter necessitatē. secūdo ppter vtilitatē. qz em debilitas cognitōis nre q a sensu hz inritū: diuina intell- gere nō pōt: nisi varietate sacroz velaminū circūuelata fm Diony. in. j. de ce. hierar. Idcirco necesse est q sub ta- libus similitudinib⁹ diuina nobis tradant: in q etiā ē que- dam vtilitas: vt. s; rudes q ad capiēda intelligibilia nō sūt idonei saltē sub similitudinib⁹ corpaliū spūalia pponant vñ saluator Mat. xij. ca. Postqz pposuit similitudinē di- cens: Exiit qui seminat zc. postea discipulis ait. Vobis datū est nosse mysteriū regni. ceteris aut in parabolis zc. Nū fm Tho. in pma pte. q. j. ar. vlti. in rñsione ad terciū argu. In talib⁹ pabolicis locutiōibus seu metaph. sens⁹ pabolicus sub lrali cōtinet. Cui⁹ ratio est. nā p voces si- gnificat aliqd pñe: aliqd figuratiue. nec in talibus est sensus lralis ipa figura sed illud qd est figuratū. qñ in deo sit membrū hmoi corpale: sed illud qd p membrū significat. s; virtus opatiua. Et idem dicendū est cū dicit deū descendere z hmoi. scias q nō est sensus lralis q deus moueat: sed q ad modū descendētis opet. puidentiā suā rebus inferiorib⁹ applicando: z sic p q sensu lrali sacre scripture ex talibus locutiōib⁹ nunqz pōt subesse falsum. Ad quintū sciendū q si liber sacre scripture de q Ezech. ij. z Apocal. v. dicit scriptus fons rōne sensus lralis qui dicit potētiō: eo q per voces imediate significat: z dicit scriptus intus ppter sensum mysticū seu spūalem qui est latentior. nō tamē ex hoc sequit q sensus lralis sit mino- ris dignitatis vniuersaliter: s; solū pñcularit. s; vt illis lo- cis seu passibus sacre scripture in quibus cōcurrunt duo sensus. vnus. s; spūalis qui de altiori materia tractat seu vtiliori: z alius litteralis qui tractat de rebus gestis q sūt minoris dignitatis: vt dicitur fuit supra. Sed ex hac pñde- ratiōe habet q sensus lralis simplicit loquēdo sit digni- or: eo q eius noticia se extēdit nō solū ad sapiētes q my- stica intelligūt sed etiā ad rudes: iuxta illud ad Roma. j. Sapiētibus z insipiētibus debitor sum. Ex quo manife- ste sensus sacre scripture dicit intus z foris scriptus: etiā fm sensum litteralē tm. Nam vt deductū fuit i tercio ar- ticulo hui⁹ questōis de his que pñent ad sensum litera- lem quedā sunt intimiora qz alia. Ad sextum dicendū q sicut studiū humanarū scientiarū incipit a pñcipijs na- turaliter notis: sic studiū sacre scripture recte ordinatū incipit ab articulis fidei diuinitus in sacra scriptura reue- latis qui fundant in sensu litterali sacre scripture. Ex quibus articulis vnacū alijs in sacra scriptura traditis seu p- verā z rectā rōnez inuētis pcedit ad aliqua alia pbanda sicut aplūs. j. Coz. xv. ex resurrectōe xpī arguit resurre- ctionē cōem. et p istū pcessum deuenit ad oia q in sacra theologia veraciter tradunt: que omnia reducunt ad seu- sum litteralem ipius sacre scripture: vt dicitur est: ex quo patet q studiū sacre scripture incipit ab intellectu sensus litteralis ipius pñmarie sumpto: z terminat in his que i eadem sacra scptura tradunt vel deducunt ex eis modo pñdico. Cetera aut que ad sensum spūalem pñent fun- dari habent in pñdico vt dicitur est. Ex quibus patet ex- cellentia sensus litteralis in qntū in ea includunt circa cognitōnē diuinā que est p fidem: tam illa que se habet

in additiones

In alijs scientijs vt intellectus. s. pma pncipia: q̄ illa que se habent vt sciētia. s. que deducunt a pncipijs: q̄ etiam illa que sunt de summis causis rerū que p̄tinent ad sapiētiā: vt in. iij. Ethico. Illud autē quod dicit apostolus Roma. j. Inuisibilia dei a creatura mūdi p ea que facta sunt intellecta cōspiciunt. p̄tinent intelligunt de his que cognoscunt de deo p creaturas vt philosophi cognouerūt vnde ibidē dicit: Qd̄ notū est dei manifestū est illis rē. Ad septimū dicendū: q̄ ex illa auctoritate Grego. non est intelligendū q̄ sensus litteralis sacre scripture. s. qui ab auctore intendit deficiat in aliquo loco: sic vt vel falsum includat: vel quid penitus inutile. primū em̄ est infirmare totā auctoritatē sacre scripture: vt Aug. dicit. secundū cōtra apostolū sic dicentē. Quęcūq̄ scripta sunt ad nostrā doctrinā scripta sunt. sed q̄ sensus litteralis accept⁹ a significationē qua docet significat res q̄nq̄ deficiat. in tali casu dicit Grego. q̄ redeundū est ad significationē q̄ res p voces significare aliud vltērius significant: qd̄ p̄tinet ad mysticā expositionē. Et in talibus sensus l̄ralis pncipalit̄ intellectus ab auctore. nō est ille qui p significationē vocū p̄marie intelligit: sed potius ille qui vltērius p significationē rerū p voces significatarū habet. Cōtingit autē hoc i sacra scriptura multipliciter. Primo in locutiōibus parabolicis: vt dictū fuit in r̄sione ad quartū argumentū. Iterū cū scriptura loquēs de vno litterā transit ad aliud cui⁹ est figura: vt patet in p̄ma regula z vltima b̄i iud. que ponunt in secūd p̄logo hui⁹ postille. Itē cū aliqua historia fm̄ significationē vocū tm̄ intellecta nō inducit aliquā instructionē in fide seu morib⁹ vtilitatē. neq̄ etiā inducit ad aliquā honestatē in cōuersatiōe humana: sed potius videt aliquā speciem mali inducere seu approbare. z ideo i tali historia requirēdus est necessario sensus fm̄ mysticā significationē: accommodus z vtilis ad aliqd̄ p̄dicto: iuxta illud Na. xlviij. Ego dñs docens te vtilia. Et hoc insinuat verba Greg. in p̄dicta auctoritate cum dicit: Cū ordo historie deficit. historia em̄ sacra ordinat ad nostrā doctrinā. cū autē in hoc fm̄ significationē vocū deficiat: cōstat q̄ ordo historie deficit. z sic sine dubitatōe redeundū est ad spūalē sensum mō p̄dicto: qui in talib⁹ habendus est p̄ l̄rali: cui⁹ exemplū habet. iij. Reg. j. c. in historia de abysac adducta ad dauid i senectute sua: prout Hiero. ibidē notabiliter exponit: vide ibi in additiōe secūda. qui quidē defect⁹ in sensu accepto fm̄ significationē vocū tm̄ sepe cōtingit in sacra scriptura mō p̄dicto. Vñ in talib⁹ locis recurrendū est ad auctoritatē beati Grego. supradictā: que valde attendenda est.

Copia cuiusdā littere que p̄tra determinationē p̄dicte questionis a quodaz magistro in sacra pagina de ordine minorū auctori additionū fuit missa.

Ame p̄sul: q̄ z alter symeon annosus: famosus studio diuine legis: tuam emeritā senectutē obtulisti quasi sacrificiū vesperniū: in quo forsan respōsum accepisti a spūsancto: nō te videre mortē nisi p̄us additiōnib⁹ declaratiuis declaratiōes l̄rales vtriusq̄ testamētī elucidares: q̄si in te esset vena vite z i lumine tuo lumen illi⁹ videret. idcirco tibi laus z honor in ecclia sanctorū: vt ceteris sacra scripturā elucidatibus est p̄cessus. Et qm̄ alme p̄sul: apex z pastor: speculū z agalma luciforme p̄nalis introductio tuū op̄is additiōes noiati ad man⁹ mei paup̄is fratris: minoris suspirātis fama p̄mo. secūdo scriptura p̄uenit: in quo cernēs mētis tue rectitudinē cōplātatā ramuscule bone nature legis quā interserit paulus ad thesaurizandū patrib⁹ filijs nec min⁹ terminū questionis: q̄ querit tua ingeniosa solertia dignitatē l̄ralis intelligentie abū dare alijs sacre scripture sensib⁹ p cui⁹ pte cōtra octo rōnib⁹ Achilleis fūdamētū veritatē agitasti: nō modicū firmitatē eiusdē solidādo: in eo honoris virtuti debiti decisionē assignādo sub numero senario: in q̄bus omib⁹ et̄si magna exuberat vtilitas. att̄ nō ingeniosa subtilitas mentē reficit elenatā: nō satiat tue q̄stionis determi-

natio affirmatiua: cū sua determinatio oppositū cōcludat qm̄ sicut adoratio imagis nō p̄pter imaginē s̄ imaginatū fit: sic reuerētia z honor l̄re p̄t sp̄m: z p̄pter qd̄ vnūq̄q̄ z illud pot⁹. Honor em̄ z reuerētia trāsit i p̄thoripū nō vna aurea māna plena: v̄ga z tabule p̄pter archā federis s̄ archa p̄t talia reuerēda erat. Quid interiora nisi spūalis intelligentia. Quid archa nisi l̄ra p̄spectat. Quid ad b̄ distinct⁹ ezechielitica visio manifestat: cū pulchrius ista depingit sub metaphora rote in medio rote. rota in medio rote. l̄ra ḡe in l̄ra legis: q̄bus nō cōcedit vitā s̄ spūalē intelligentiā cū subiūgit. Et spūs vite erat i rotis. hec em̄ ē vera vita quā v̄bū vite cecitati iudatice p̄dicant: cū dicit. Scrutamini scripturas rē. nō satiat etiā p̄mū decisiois nec secūdū: nec terciū: nec quartū: nec q̄ntū. ponit sextus vbi agit de cōparatiōe sensus l̄ralis ad mysticū sensū: inter q̄s cōparatio nō ē possibilis p̄t grad⁹ diuersarū sp̄ez: extra qd̄ nō p̄tingit cōparatio p̄t intensiōez gradualē specificē nature. Quare ex his dependēter fallit mortuū triplicis cōsideratiōis q̄ sensus l̄ralis alijs sensib⁹ simplr cōparatus ē dignior. s. ex p̄te extēsiōis. fallit istud cū cūtra sacra eloq̄a plena sint dñicis sacris. hāc lōgiorē extēsiōē spūs supra l̄raz cognouit paul⁹ cū dicit: Dia i figura illis p̄tingebāt nō solū scripta: s̄ etiā quocūq̄ alio mō tradita: z p̄pter b̄ etiā fallit secūdū. s. ex p̄te v̄l̄tatis: qm̄ quāto aliqd̄ vnuer sal⁹ tāto cōicabili⁹. sensus aut̄ l̄ralis p̄t suā limitationē p̄ doctores famosos z signāter p̄ doctore irrefragabilē est incōicabilis. non em̄ diuidit s̄ b̄n mystic⁹ multiplicat. Et ponā multiplicatiōez doctoris: qm̄ inq̄t. aut refert mores aut fidē. p̄mo mō tropologic⁹. secūdo duplici. qm̄ vel fidē deitatis: vel hūanitatē. Si deitatis: anagogicus. Si hūanitatē: allegoric⁹. Terciū aut̄ etiā fallit: qm̄ dignitas istoz sensuū attendit penes maiorē vtilitatē: q̄ cōsequit̄ maiorē certitudinē inq̄tū est ex se. nō em̄ certitudo spūalis intelligentie est speculatiōis sicut l̄ralis intelligentie: s̄ certitudo experientie z fm̄ affectū: z p̄ modū iustus. p̄ sp̄rationē z testimoniū spūs sancti: ex q̄b⁹ nō cōsurgit rō cōmēdatiōis postille doctoris Nicolai. s̄ cōfidendo de tui benigna p̄ditōe: cui me deuote cōmendō. estimo rōnem sue cōmēdatiōis p̄surgere ex oppositis adiectiuis: q̄bus Nicolai tā imerite rephendere niteris. Cōmēdat em̄ q̄s ex p̄p̄riose: q̄re snias doctorū postposuit q̄si ipertinetes vt autorizaret opus suū ecclie doctorib⁹ a qua nō deuiat. Nec p̄bas q̄ dicis v̄ba sancti Tho. esse igne charitatis examinata: cum in pluribus suis determinatiōnib⁹ sunt impugnata p̄ plures ingeniosos theologos viros admirabiles: q̄ in corpe scripserint nescio: deus scit. Cōmēdat sc̄do. z si nō a p̄p̄rietate sermonis hebraici quē nō in lacte suxit s̄ a veritate snie. circa quā nō errauit imiscēdo illaz habitū theologico q̄ illū lactauit. Cōmēdat terciō i eo q̄ inter om̄s doctores hebraicos Ra. Salo. elegit quoniam inter om̄es illum meliorē theologum inuenit. Ista sic indigesta tue digeste prudentie alme p̄sul scribo calamo breuissimo: cōmēdans tue ingeniose scie defect⁹ calamit ignari. att̄ deo teste tibi nūc plusq̄ v̄uētū i seculo afflictor: cū int̄ mortales sis nūc v̄tuosior: z tui reuerētia eēt nō opus tuū assidua diligentia si occurrisset mihi sua p̄ntia: vine cū ḡa vt vitas semp in gloria.

Copia respōsionis ad p̄dictam epistolā.

Venerāde religiōis vir frat̄ z amice charissime l̄ras tuas me recepisse reco ḡsco: in q̄z exordio me aliterū. Symeonē vocas: cui i n̄lō me credo assimilari nisi i senecta: v̄tinā v̄bert. S̄ illaz p̄cessu aliq̄liter cōspecto te pot⁹ vocare possem alterz samaritanū. oleū em̄ laudis cū vino rephensionis artificiose satis attulisti. De v̄traq̄ aut̄ materia plusq̄ casus req̄reret credo te attulisse. Nō em̄ talē ac tantū me sentio q̄lē me scripsisti: nec dicta mea de q̄b⁹ agit: inq̄tū ingenij mei modul⁹ intelligē valet rephēsiōe tua cōdigna rep̄io. Si tñ s̄ libeter correctiōnē recepisti. Nō em̄ vanū nomē acq̄rere: s̄ veritatē inq̄re re p̄positi mei ē. S̄ p̄ hoc lat⁹ discurredo: q̄tū ad p̄mū tuū beniuolū erga p̄sonā meā affectū a q̄ b̄mōi oleū ema-

Prologus

nasse cōcerno: gratū habeo: et grāz retributiōe estimo eē cōdignū. De scōdo vō amplector libēter effectū. Ferrum em ferro acuit: et p̄trarioꝝ solutiōibus veritas magis elucescit. Deceui aut p̄ singula argumēta tua discurre: et omī rhetor floze deposito v̄bis planis q̄bus in sciaz inuestigatiōib⁹ vti solem⁹ singulis p̄nt m̄ videbit̄ r̄dere: obiectiua v̄ba tua repetēdo i locis suis: vt omī p̄fusione semota, singuloꝝ veritas ap̄t⁹ innotescat. Dicitis em̄ p̄io de q̄stione mea in generali sic. In q̄bus oib⁹ etsi magna exuberat vtilitas nō ingeniōsa s̄tilitas mentē reficit eleuatā. Circa q̄d nō modicū de tua discretiōe admīroz, verba em̄ q̄ in sacre scripture expositiōib⁹ magnā exuberant vtilitatē. q̄d si nō reficiat̄ mentē eleuatā. Quidā em̄ p̄pharū scripsit. Ego dñs docēs te vtilia. Vñ nō dixit subtilia seu ingeniōsa, talia em̄ q̄ vt dicitis mentē eleuatā reficiūt si p̄ vtilia distinguāt: poti⁹ p̄tinere vident̄ ad alta sapere q̄ ad sobrietatē. Cōsequēter dicitis q̄ nō sariat te q̄ntis determinatio affirmatiua zc. Ex quo videt̄ q̄ nō vidisti: vt forte nō attēte cōsiderasti determinatiōem meā sp̄aliter i sexto articulo r̄sali: vbi manifeste h̄t q̄ decisio seu determinatio mea nō fuit affirmatiua simplicit̄ s̄ distinctiua. Sūt em̄ sibi tres distinctiōes: fm̄ quaz vñā sensus l̄ralis p̄m̄inet. fm̄ aliā vō ē eq̄lis dignitatis, z fm̄ aliā oīā minoris dignitatis q̄ sensus sp̄ualis. Cōsequēter dicitis q̄ reuerentia z honor littere est p̄pter spiritū: quia p̄pter quod vñā q̄dōz z illud magis. j. Posterior. Ex quo conaris cōcludere: q̄ sensus l̄ralis honorat̄ p̄pter sp̄ualē: ad q̄ deducit̄ exemplū de archa federis cui honor debebat p̄pter p̄senta in ea: z nō ecōtra. Frater mi charissime mibi videt̄ te h̄ inuoluisse s̄nias. Si em̄ p̄ hoc q̄ dicitis l̄ra intelligis characteres i tabulis exp̄ssos: z p̄ sp̄m̄ intelligis sensū p̄ eos signatū vtiq̄ cōcedit̄ tibi: s̄ nihil facis p̄ me argumentādo. Nā sensus l̄ralis est q̄ p̄mo p̄ litterā intelligit̄. z ideo scōdo ei debet honor: z poti⁹ q̄ l̄re materiali. Si aut̄ p̄ h̄ q̄ dicitis l̄ra intelligis sensū l̄ralē: z p̄ sp̄m̄ sensū mysticū seu sp̄ualē: sic distinguēdū est. Nā in q̄busdā locis sacre scripture vt i historialib⁹ ve. testa. seu ceremonialib⁹ z h̄mōi. digni or̄ ē sensus mystic⁹ q̄ l̄ralis: vt i sexto articulo r̄sali q̄stionis p̄dicte fuit oñsum: z in talib⁹ p̄t̄ h̄c locū exemplū p̄dictū de archa federis. In alijs vō locis vbi sensus l̄ralis sol⁹ fm̄ Aug. in q̄rit. exemplū p̄dictū nullū videt̄ h̄c locū: vt p̄z in materia p̄pria de q̄ loq̄ris. in tabulis em̄ testamētū q̄ in archa federis cōcludebant. nihil aliud cōtinebat nisi p̄cepta decalogi: q̄ quidē p̄cepta nō exponunt̄ p̄ncipalit̄ seu cōiter nisi fm̄ sensum l̄ralē: ad quē oēs expositiōes eoz quātūcūq̄ mltiplices reducunt̄. Cōsequēt̄ deducis v̄sionē Ezechielis de rota in medio rote ad tuū p̄positū. oñden dū: q̄d manifeste videt̄ non valere. Si em̄ h̄c v̄sionē allegas fm̄ l̄ralē sensū interroga m̄grm̄ Nico. qui l̄ralē sensū maxie sequit̄ z dicit tibi: q̄ p̄ quaternū numerū aialū z rotaz in v̄sione Ezechielis. intelligit̄ quaternari⁹ regnoꝝ succedētū. s̄. Chaldeoꝝ. p̄saz. grecoꝝ. et romanoꝝ. z sic autoritas tua fm̄ l̄ralē sensūz nihil facit p̄ me. Si aut̄ eā allegas fm̄ sensū sp̄ualē. vide Greg. q̄ h̄c v̄sionē in omel. suis sup̄ Ezech. elegāter exposuit: q̄ rotā in medio rote nouū testm̄ in medio veteris exposuit. Cōstat aut̄ q̄ in vtroq̄ testamēto: z p̄ p̄ns in vtroq̄ rota inuenit̄ sensus l̄ralis z sp̄ualis. Sed dicitis: licz in vtroq̄ testō inuenit̄ sensus l̄ralis z sp̄ualis. vita tñ nō p̄cedit̄ nisi sp̄uali intelligētie cū subdit̄: Et sp̄s vite erat in rotis. Audī rogo si p̄ sp̄ualē intelligentiā solū intelligeres sp̄ualē sensum seu mysticū excluso sensu l̄rali manifeste deuias a veritate sacre scripture. Cōstat em̄ q̄ oia q̄ necessitate salutis tradunt̄ credēda seu agēda in sacra scripture s̄ sensu l̄rali reperiunt̄. Mysteriū em̄ summe trinitatis z vnitatis: q̄d in credēda summū tenet locū: in autoritatibus sacre scripture fm̄ sensū l̄ralē intellect⁹ fundat̄. Vñ Aug. tractans d̄ ordine seruādo cū de trinitate agit in q̄rto lib. de trinitate sic dicit. p̄mo p̄ autoritates sacrarū scripturarū: vtruz fides ita se habeat demonstrandū est. deinde aduersus garrulos zc. Cōstat aut̄ q̄ auctes sacrarū scripturarū: q̄

nos obligāt ad credendū in mysteriū sancte trinitatis sūt ille q̄ fm̄ sensū l̄ralē h̄ dicit. r̄m̄mō em̄ a talib⁹ sumit̄ efficaciar argumētū fm̄ eundē Aug. de doc. xp̄ta. Vñ oia testimonia q̄ a m̄grō in. j. dist. ij. ad h̄ mysteriū fundandū deducunt̄. intelligunt̄ fm̄ sensū l̄ralē: vt ibidē p̄z. De mysterio aut̄ incarnatiōis vbi i cni⁹ agnitōe vita eterna p̄sistit. Vñ hec ē vita etna vt cognoscāt te deū: et quē misisti filiū tuū zc. manifestū ē q̄ oia circa h̄ de necessitate salutis credēda. i sensu l̄rali p̄ncipalit̄ tradunt̄: vt cū de incarnatiōe d̄. Verbū caro factū ē. q̄d fm̄ sensū l̄ralē incarnatiōis verā significat. Et cū de morte d̄: Clamans voce magna expirauit. z sic de alijs circa h̄m̄nitatē xp̄i credēdis q̄ oia in sensu l̄rali inueniunt̄. Idē de creatiōe mūdi z alijs articulis fidei q̄ nobis p̄ponunt̄ credēdi: q̄ oēs s̄ sensu l̄rali inueniunt̄. z ideo h̄z vim interlocutoriā: vt dicit̄ est. De his vō q̄ agēda sūt de necessitate salutis solū accipio illa duo manifesta: in q̄b⁹ tota lex p̄det z p̄phe: fm̄ testimoniū saluatoris. s̄. Diliges dñm deū tuū ex toto corde zc. Et diliges primū tuū sic teip̄z. ista. n. mādata nō h̄nt nisi sensū l̄ralē. Nō em̄ h̄ loco res significare p̄ vocē de⁹: seu p̄ h̄c vocē xp̄i: z p̄ h̄c vocē diliges: vlteri⁹ alias res significat a q̄b⁹ reb⁹ significat̄ sensus ali⁹ accipiat̄: vt ē manifestū. Et attēde q̄ nō solū p̄dicta q̄ de necessitate salutis sūt agēda: s̄ etiā illa q̄ ad statū p̄fectiōis p̄tinent: z q̄ vt p̄silia dant̄: habent̄ p̄ sensū l̄ralē: vt cū d̄. Si vis p̄fect⁹ eē: vade z vende oia q̄ habes z da paup̄ib⁹. In q̄bus v̄bis fm̄ sensum l̄ralē intellectis. intelligunt̄ oia illa q̄ ad statū p̄fectiōis p̄tinent: vt est manifestū. Itē doctrina sacroꝝ ecclie q̄ bus gr̄s iustificas dat̄ seu auget̄: q̄ro p̄ quē sensū dat̄ nobis i scripture. p̄ l̄ralē seu mysticū: nō est dubitabile q̄ p̄ l̄ralē. Cū em̄ d̄: Qui crediderit z baptizatus fuerit zc. fm̄ sensū l̄ralē institutio sacri baptismi intelligit̄. Sicut cū d̄ Caro mea vere ē cib⁹: z q̄ māducat meā carnē zc. fm̄ sensū l̄ralē dictoꝝ h̄mōi habet̄ virt⁹ seu efficaciam sacri eucharistie. Sicut p̄ sensū l̄ralē h̄mōi dicit̄. Confitemi alterutrū peccata v̄ra. sacm̄ p̄nie intelligim⁹. Quis ḡ sane mētis audeat dicē q̄ in sensu l̄rali nō ē sp̄s vite: cū i eo oia credenda z agēda ad vitā sp̄ualē p̄tinētia tradant̄. Sed forte diceret q̄ oia p̄dicta etiā habent̄ in sensu mystico. nā p̄ sensū allegoricū habent̄ ea q̄ sunt credēda: z p̄ tropologiā cū q̄ sūt agēda zc. Ad q̄d dicit̄ q̄ nihil sub sensu sp̄uali p̄tinet fidei vel moribus necessariū: q̄d scripture alicui p̄ l̄ralē sensū nō manifeste tradat. Vñ Aug. ad Vincē. donatistā. Quis aut̄ nō imprudētissime nitat̄ aliqd̄ i allegoria positū. p̄ se adducē: nisi habeat etiā manifesta testimonia quoz lumine illustrent̄ obscura. Sed vltimus de sensu mystico videris dicere sic. Nec em̄ est vera vita quam verbū vite cecitati iudatice p̄dicauit: cū dixit: Scrutamini scripturas: in q̄bus putatis vos vitā etnā h̄re. p̄ hec tua verba sentio te estimare: q̄ p̄ scrutiniū scripturarū a xp̄o p̄ceptū tu deis: intelligit̄ eis mādare vt de sacris litteris educerēt seu extraheret sensū sp̄ualē seu mysticū. q̄d salua pace dixerim nullā cōtinet veritatē. Audēo em̄ tibi dicere frater. Scrutare oia sacra euāgelia dei: z non repies xp̄m̄ allegasse autoritatē aliquā sacre scripture vel discipulis erudiēdis: aut iudeis p̄dicētib⁹: seu etiā dyabolo tēptātī nisi sub sensu l̄rali intellectā. Vñ z magister Nicolaus h̄ recte p̄sideras i tota postilla sua ve. te. vbi occurrit aliq̄s text⁹ allegat⁹ i nouo a xp̄o vel a discipulis semp̄ exponit̄ cū fm̄ sensū l̄ralē: intantū q̄ etiā illud p̄s. Lapidē quē reprobauerūt edificātes: h̄ fact⁹ ē in caput angulī. exponit̄ intelligēdū esse fm̄ sensū l̄ralē de xp̄o: eo q̄ xp̄s iudeis illū textū de sc̄po allegauit. Sicut oēs auctes vete. testa. q̄s apl⁹ allegat̄ ad Heb. j. ad p̄bandaz diuinitatē xp̄i z alia ei⁹ mysteria conat̄ eos reducē ad sensū l̄ralē: quātūcūq̄ p̄ma facie habeat̄ aliā apparētē: q̄d est necessariū: ad h̄ q̄ sint efficaces adcludēdū intantū. z sic i locis alijs quibuscūq̄ totius postille. Ex q̄ cōcludit̄ p̄ te. ipos em̄ sensus mādabat xp̄s scrutari: de q̄b⁹ ip̄e quotidie vicebat. p̄dicabat: seu disputabat q̄ sunt r̄m̄mō l̄rales vt dicit̄ ē. z ideo illud verbū xp̄i. Scrutamini scripturas. q̄d p̄ te

in additiones

allegas. fm magistrū pdictū exponit de mysterijs xpi q̄ in sacris scripturis intellectis reperiunt. Dixit em̄ super pdicto verbo. s. scrutami scripturas: Job. v. sic scriptura ve. testa. designat ip̄us aduētus eius: Gen. penult. Nō auferet sceptrū de iuda. z Dan. ix. vbi determinat aduēt⁹ sanctificatorū s̄b numero certo hebdomadarū. Determinat etiā locū natiuitatis: Miche. v. Et tu bertheē. Determinat etiā modū nascēdi: Ma. vii. Ecce virgo cōcipiet. Et modū cōuersandī: Zach. ix. Ecce rex tuus venit tibi. Et modū moriendī: Ma. liij. Sic ouis ad occisionē ducet zc. Et breuiter oia xpi mysteria i ve. testa. inueniunt exp̄ssa. z in xpo cōpleta. h̄ ille. Cōstat autē q̄ oēs auctes pdicte allega te p̄ postillatorē fm sensū litteralē pdicta mysteria significat. Et sic patet q̄ cū dī: Scrutami scripturas. referēdū est ad sensū l̄ralē qd̄ est intentū: s̄ forte dices q̄ sensus l̄ralis nō indiget scrutatio: cū ex significatis p̄ vocē accipit. z sic statim offert se intellectū cum modico scrutatio sen rōnis indagine. vñ de hoc supflūū videret cecitati iudaice xpm̄ pdicasse. Scrutami scripturas. cuz ip̄i de h̄ sensu satis edocti fuissent. Nō sic frater mi: nō sic. Sensus em̄ l̄ralis sacre scripture: licz ex significatis p̄ vocē accipiat: vt dicit. multi tñ in ei⁹ intentioe vel acq̄sitione errauerūt: tā in veteri q̄ in nouo testō. Cui⁹ rō est. naz sic de vñs dñi q̄ sunt eius p̄cepta seu p̄silia legit p̄ p̄phetā. Recte sunt s̄ vñe dñi: z iusti ambulabūt i eis. p̄uaricatores autē corruerūt in eis: sic i sensu l̄rali cōtingit. s. q̄ licz sit rect⁹. i. planior. z iusti. i. h̄ntes lumē fidei. ambulabūt i eis. s. intēris et significatis p̄ sensū l̄ralēz fide adherēdo. p̄uaricatores tñ scz carētes h̄mōi lumie. s. fidei: corruerūt i eis. In ve. test. iudei xpo cōtemporanei circa h̄mōi sensū l̄ralē multipliciter errabāt: sicut z moderni p̄torū suoz errozē sequētes vt i multis locis euāgelij patet. Vñ in p̄ceptis decalogi q̄ sunt p̄ncipalia inter legis p̄cepta intarū errabāt: q̄ per p̄cepta de obseruatioe sabbati intelligebāt. phiberi ad l̄tera: ne q̄s i sabbato p̄ximū suū curaret: qd̄ est inhūanū: de q̄ cōfutat eos xps̄ oñdens: q̄ licz in sabbatū bñ facē dicēs: Quis ex vobis q̄ habet vnā duē. z si ceciderit i sabbatis zc. S̄ i in homicidio nō intelligebant phiberi nisi occisionē corpis hūani. q̄bus aperuit dñs sensū. asserens oēm iniquū motū ad nocendū fratri i homicidij genere debere cōputari. Hoc idē declarat Aug. s̄ faustū de omibus illis de q̄bus dī in euāgelio. Audistis qz dicitū ē anti q̄s. Errabāt etiā circa p̄ncipiū de honoratioe parētū irritū faciētes dei mādatū. p̄pter traditioez suam vt testificat Math. xv. z Mar. vii. Qua rōne oñdit de eis dictū fuisse p̄ Ma. pplus h̄ labijs me honorat zc. Sup̄ quo et alijs errozib⁹ q̄bus adhibebāt i sensu l̄rali sacre scripture deficientes: de eis ibidē cōcludit. Ceci sunt duces cecoz. Vñ cecitas iudatca quā xps̄ reprobat: circa falsū intellectū sensus l̄ralis consistit. patet etiā hoc p̄ pdictas auctes ve. testa. q̄s postillator allegauit sup̄ illud verbū: Scrutami scripturas. q̄ quidē auctes fm verū sensum l̄ralēz mysteria xpi significat: vt. s̄. dictū est. quē quidē sensus l̄ralē iudei multipharie p̄uertētes veritatē fidei p̄ eas exp̄ssam nō verent negare. Vñ recte eis dī: Scrutami septuras. i. diligēter attendite verū sensū l̄ralē in eis cōtentū. Itēz attendendū q̄ qz in pdictos errores piculosos erat erroz circa cognitionē xpi circa quā p̄nacissime se habebant. Testat em̄ Lucas q̄ cū eis semel in synagoga illud Esa. Spūs dñi sup̄ me. p̄pter qd̄ vnxit me euāgelizare paup̄ibus zc. exponeret de seip̄o fuisse dictū finaliter. eiecerunt illū extra ciuitatē vt p̄cipitarēt eū. merito iḡ talib⁹ xps̄ dicebat. Scrutami scripturas. qz si talitū scripturarū sensum l̄ralē verū habuissent: testimoniū verū inuenissent d̄ xpo. z idō subiūgit. Ille sunt q̄ testimoniū phibēt de me testimoniū autē a sacra scripture nō habēt certū nisi ex sensu l̄rali: vt Aug. in multis locis testat. Idē patet in nouo testa. Nā si arrius verū l̄raz sensum habuisset hui⁹ dicti. Ego z pater vnū sum⁹. hāc autē vnitatē intelligēdo i dñi na nā. S̄ i illi⁹ dicti. pat̄ maior me ē. verū intellectū habuisset intelligēdo maioritatē respectu nature assumpte:

nō corruisset in heresim suā dānatā. s̄ qz pdicta alit̄ intellexit ad l̄raz q̄s catholici spūs sancto illuminati intellexerūt lapsus ē in laqueū. Et sic p̄z q̄ circa verū intellectū l̄ralē euāgelij pdictus erroz p̄sistit. z sic intelligēdū est de alijs ex quo p̄z intentū. Alteri⁹ dicit q̄ nō sariat te p̄mū declinationis: nec secūdū: nec terciū: nec quartū: nec quintū. Circa qd̄ si oñdisses rationē tue insatietatis fore satisfier tibi sed qz p̄termisisti assignare rōnem: nullā tibi do responsionem: nisi q̄ cauendū est ab insatiabilitate cordis que in sacris scripturis reprobat. Circa sextū: qz ibi declasti mē tē tuā: merito rōndendū est tibi. Dicit p̄mo q̄ inter sensū l̄ralē z mysticū nō est possibilis cōpatio: qd̄ valde irrōnabiliter dictuz reputo. Tū qz tuipse pdictos sensus cōparas adinuicē. asseris em̄ q̄ sensus mysticus ē dignior: z p̄ p̄s sunt cōpabiles p̄ te. Tū qz nullus rōnabiliter negare posset creatorē esse digniorē creatura. Distātia autē inter creatorē z creaturā excedit quācūqz distātiā int̄ res creatas: vt ē manifestū. Tū etiā qz isti duo sensus de q̄bus agimus sūt spēs sub genere expositiois sacre scripture p̄tente: vt p̄z p̄ oēs doctores de h̄ loquētes vt Bedā. Aug. et alios. Nihil em̄ phibet: q̄ sic dicim⁹ specie hūanā eē digniorē brutali seu irrōnali: sic q̄ vn⁹ sensus sacra scripturā exponēdi sit altero dignior. Cōsequēter qz dixerā i cōclūsiōe q̄ sensus l̄ralis est dignior ex p̄te extēsiōis: eo q̄ qlibet p̄positio sacre scripture h̄z sensū l̄ralē verū. H̄sus vō mystici nō se extendūt ad totā sacra scripturā: s̄ q̄s dicit sic. Fallit istud cū cūtra sacra eloquia plena sint dñicis sacris. hic videris inuoluere snias p̄ acceptioē hui⁹ dicti sacrm̄. si em̄ accipes sacrm̄ p̄prie vt significet sacra noue legis: z etiā veteris. sic falsūz assumeres. multa em̄ sunt eloq̄a diuina i q̄b⁹ nulla sit mētio de sacris: in quocūqz sensu talia eloq̄a sumant. Si autē p̄ sacrm̄ intelligas sacru secretū: vt p̄ h̄ intelligat sensus mysticus sic etiā assereres falsū. H̄sus em̄ i sc̄do articulo q̄onis: de qua agit q̄ s̄ multa i sacra scripture in q̄b⁹ sol⁹ sensus l̄ralis est q̄rend⁹. z est snia Aug. sup̄ Gen. ad litterā. si autē p̄ sacrm̄ intelligis quācūqz sacra doctrinā: sic verū dicit. s̄ nihil facit s̄ me: qz i illis passib⁹ i q̄bus sol⁹ sensus l̄ralis querēdus ē. sunt multa sacra documēta de fide seu moribus. put̄ deductū fuit. s̄. z sic p̄z q̄ extēsiō sensus l̄ralis stat in suo vigore: s̄ ad p̄batōnē tui assumpti. s. q̄ sensus mystici extēdant ad totā sacra scripturā sic allegas. H̄ac extēsiōne spūs supra l̄raz cognouit paul⁹ dū dixit: Dia in figuris cōtingebāt illis: nō solū scripta s̄ etiā quocūqz alio mō tradita. Hec auctas pauli si bñ attendas nihil facit s̄ me. loquit em̄ ibi de gestis ppli tm̄ s̄b antiquo testō degētis qz vita erat p̄phetica. Vñ narrat i eo. ca. q̄bus dā eorū gestis: tā in trāsitu maris q̄ s̄b nube z h̄mōi: cōcludit. Hec autē oia p̄tingebāt illis i figura. Nō em̄ dixit: solum oia p̄tingebāt s̄ cū hac additioe. Hec autē oia: vt oñderet se de illis z s̄lib⁹ tm̄mō loqui. S̄ i nō dī q̄ oia dicebant illis i figura: s̄ p̄tingebāt in q̄ manifeste oñdit q̄ loquit d̄ gestis p̄tingētib⁹: nō autē reuelatis seu p̄ceptis eisdē. Vñ qd̄ qd̄ dī in veteri lege: Audi isrl̄ de⁹ tuus vn⁹ ē. cōtingebāt eis i figura: vel q̄ dicit. Diliges dñm deū tuū ex toto corde tuo z h̄mōi: et sic de s̄lib⁹. H̄s̄bit: ibi em̄ sol⁹ l̄ralis sensus ē q̄rend⁹ fm sententiā Aug. Et ex hac p̄sideratione clarit̄ p̄z p̄eminētia sensus l̄ralis fm extēsiōnē. extēdit em̄ se ad ad auctes norabiliores z excellētiōres sacre scripture: de q̄b⁹ dictū ē. s̄. in q̄b⁹ auctib⁹ mystic⁹ sensus nō habet locū. Cōsequēter dicit q̄ sensus l̄ralis nō est vltior qz quāto aliqd̄ ē vltius tāto cōicabili: s̄ sensus l̄ralis p̄p̄ suā limitatōez z signāter p̄ doctore irrefragabilē est incōicabilis: eo q̄ nō diuidit: s̄ bñ mystic⁹ multiplicat. Itēz de frat̄ rogo: si cōpas sensus sacre scripture adinuicē fm eoz limitatōez ad matērias de q̄b⁹ agūt: manifestū est q̄ qlibet sensus mystic⁹ limitat ad certā matēriā. Tropologicus em̄ sensus solū agit de agēdis fm mores. Allegoricus vō de credendis. Anagogicus de sperādis. Sensus autē l̄ralis d̄ singulis pdictis: z etiā de iā gestis manifeste tractat. Hec credo q̄ doctor irrefragabilis hui⁹ oppositū

Prologus

asserat. et sic compatio tua potius facti p me. **T**u si attendisti vltimate qua attribuo sensui lrali satis manifesta e. co-
sistit aut in b q no solu lrali seu sapientes: s etia rudes: q
ad intelligibilia capiēda no sunt idonei: tñ p sensu lrales
capiūt spūalia. saltē s similitudinib⁹ corp'alib⁹. iuxta illud
apli. Sapientib⁹ et insipientib⁹ debitor sū. vñd ex pte hui⁹
vltimate sensus lralis manifesta hz peminētā. In h autē
qd obijctis de incōicabilitate. si sic opinaris a veritate de-
uias manifeste. Cōicat em sensus lralis cuilibet ppositiōi
sacre scripture: vt dictū ē. et itez i multis locis vñ⁹ passus
hz multiplicē expositionē lralē: put fuit oñsum in tercio
articulo qstiois. Est etiā sensus lralis abyssus multa ppe
magnas difficultates i ea pteas: circa ea q ad fidē et mo-
res pñtēt. Nec mirādū. nā sciaz hūanaz libris in qb⁹ so-
lus sensus lralis ē inqrend⁹ q plurima cōmēta sūt: et ples
expositiones seu scripta. Sūt et multiplices qstiones ad-
mentē auctoz intelligendā seu elucidandā: vt p3 i phicis
metaphicis: et ethic⁹. Sūt in facultatib⁹ vtriusqz iuris et
hmōi: in qb⁹ nec in textu nec in glo. est sensus nisi lralis.
Si igit in illis in qb⁹ solu illa tractant q in lumie nālī
rōnis cogsci pñt: or multiplicitates cōmentoz: varia-
tesqz qōnū et expositionū et hmōi circa sensu lralē inueni-
unt: quātomagis i scriptura diuina vbi agit de his q sup
naturali lumie tmō cogscunt inueniri pñt multiplices
sensus lrales seu expositiones qōnes et hmōi. Nec credo
te latere q sensus lralis diuidit i tres spēs fm Aug. in li.
de vti. cre. s. in historiā. ethymologicā. et anagogicā: vt i
iij. arti. exposuit. Sūt et. vij. clauē seu regule q3 i iud. tra-
dit i li. de sū. bo. q in plogo a postillatore ponunt no sunt
nisi quedā spēs sensus lralis: vt patz intelligēti. Ex qb⁹
manifeste p3: q sensus lralis ē cōicabilis et multiplicabil⁹
Dicis em pñter q dignitas istoz sensuū attendit penes
maiorē vtilitatē q psequit. maiorē certitudinē: qd tibi cō-
cedo. put in qōne p̄dicta largi⁹ ē deductū: s q subijctis:
q certitudo spūalis intelligētiē nō est speculatiōis sic lra-
lis intelligentia: s est certitudo expientie et fm effectū et p
modū gustus: p inspiratiōez et testimoniū spūsancti: hic
manifeste inuoluis snias. Attribuis em sensui spūali seu
mystico qd in homie spūali hz locū. nō em d rōne sensus
spūalis seu mystici ē: vt det gratiā eū intelligēti seu inue-
niēti. nec etiā est necessariū q hñs verū sensū mysticū seu
spūalē sacre scripture sit i grā gratificāte. sufficit em ad sen-
sum spūalē seu mysticū recte inueniēdū seu habendū. ha-
bere seu picipare donū pphie seu donū interpretatiōis ser-
monū: q licz sint grē: tñ sūt gratis date tm. et sic certitudo
illa quā dicis p modū gust⁹ pñtēt ad donū sapie: fm q
spūalis hō iudicat oia etiā pfunda dei. Ex hoc dicto tuo
etiā seqret q null⁹ hiet certitudinē alicui⁹ sensus mystici
seu spūalis sacre scripture nisi exis in grā. Et cuz nemo
sciat de lege cōi vñ sit dignus amore vel odio: sequit q
null⁹ sciret se hie talē certitudinē p̄dicti sensus mystici d
lege cōi: qd essz valde incōsonū rōni. Cōsequēter dicis q
nō pbo vba sancti Tho. esse igne charitatis examiata: s
bñ attēdisti vba mea sic dixi: Credo vba sancti Tho. esse
igne charitatz examiata. vñ de credulitate mea nō reqrit
aliud testimoniū: nisi q i dictis et in scriptis meis sp sequoz
istū sanctū doctoz: vñā digne et sufficiēter. nec ignoro
q dicta sua i plurib⁹ s ipugnata p ples ingeniosos theo-
logos viros admirabiles: vt dicis: nec ex h impedit mea
credulitas seu psecutio. **T**ū qz sepe ptingit doctrinas ve-
ras impugnari: tā in theologicis: qz pncipiū positū ē in
signū cui p̄dicet: qz in pypathetic⁹. **T**ū qz illa in qb⁹ p̄di-
cit nō referūt vt firmū credo ad expositionē alicui⁹ pas-
sus sacre scripture an sic vel alit teneat. et iō talia apud me
q de solo vero intellectu sacre scripture et diuine curo: ma-
gis sūt curiosa q fructuosa. vñ et apus de silib⁹ dicit: q
qstionē magis p̄stāt q edificatiōez et. **V**ltimo cōmēdas
m̄grm Nicolau: eo q snias scroz doctoz p̄prie snie post-
posuit: vt autorizaret opus suū. et si simplit illū cōmēda-
res recte vtiqz faceres. Cōmēdand⁹ em ē q tāto studio et
labore sacra scripturā exposuit sub platio et suauī stilo. s

miroz te ex h illū cōmēdasse q snias suas dictis scroz p-
posuit: vt ais ad autorizandū opus suū: cū huic cōmēda-
tiōi nō solū sac scriptura repugnet. **R**egit em: **N**ō q seipm
cōmēdat ille pbatus ē. ij. Cor. x. et alibi. **L**audet te os ali-
enū nō tuū: **P**rouer. xxvij. **B**etā pbica doctrina suadet.
ait em phus. **L**audam⁹ seipos vitupantes. **S**cdo p op-
positū seipm laudare seu alijs pponere: nō est cōmēdabi-
le: p̄sertim cū postillator de q loqimur vt ordinis minorū
dign⁹ p̄fessor hūilitatē nō p̄suptōez seq estimād⁹ est. ma-
gna em de se sentire hī q mollib⁹ vestunt i domib⁹ regū
esse p̄suerūt. **N**ec em adduci possū: vt credā q postpo-
nere sniaz sc̄i Piero. vel alicui⁹ sancti doctoris dicto ra.
Sa. p̄ferti vbi rō nō suadet cōmēdatiōe reputes dignuz.
Lauda g eū in q laudādus ē. in recta videlz intētiōe quā
credo eum habuisse: et p̄ laborē magnū quē sustinuisse
dubiū nō ē: vt sacra scripturā exponēt. et p maiori pte re-
cte. nō aut ex eo q a scroz doctoz inter dū expositionibus
indebite deniauit. **S**cdo vō cōmēdas postillatorē ex h:
q p habitū theologici veritatē vitate snie habuit. licz i lacte nō
suxisset. p̄prietatē habraici sermonis: qd salua pace videf
min⁹ rōnabilif dictū. notū est em q hitus theologic⁹ nō
se extendit ad donū linguaz habēdū: et iō cū theologus
dic: sic ē in hebraica vitate: et ibi nō sic inuenit: nō est ex
hoc cōmēdādus. **C**ōmēdas eū tercio ex h q int doctores
hebraicos nō inuenit meliorē theologū q̄ ra. **S**a. **C**irca
qd notū est q si in rei veritate ille fuit min⁹ p̄tus q̄ aliū.
nō dz cōmēdari ex eo q seqt eū. p̄ferti in deuis et in cōso-
nis autoritat⁹ scroz. **C**ōmēda g illū in his vt ex his qb⁹
cōmēdādus est: et libēter amplectar cōmēdatiōes tuas.
Cōcludendo g charissime frater nō credas me rep̄hēde-
re voluisse postillatorē vt dicis: absit a me. s poti⁹ postil-
lā suā esse simplt cōmēdandā exp̄sse asserui i qōne p̄dicta
licz in aliqb⁹ locis sentia eā min⁹ sufficere: qd nō repu-
tat viciū simplt. **N**emo nāqz mortaliū p̄fecte oia exami-
nare p̄t. sepe em dormitauit **H**omerus. **S**anctū aut est
in omib⁹ sciētijs p̄sertim in scriptura diuina sp p̄honozare
veritatē. vñā frater dilectissime esses i meo cōsōrio: sal-
tē aliquātulo tpe vt sil discurrere valeremus additumcu-
las has. et sic exp̄mēto cognosceres: q i illis locis i qb⁹
ab ei⁹ dictis deuiare videoz: zelo veritatis nō rep̄hēdēdi
studio p̄cessi: et etiā in his nō iudicio p̄prio deniā. sed se-
quēdo maiorū sententiā. **V**ale frater in domino et melio-
ra charismata semp emulare et.

Incipit plogus in replicas defensiuas postille fratris
Nicolai de lyra ab ipugnatiōib⁹ dñi Burg. editas a vene-
rabili et religioso p̄e fratre **M**athia dozing sacri ordinis
minorū: puincie Saxonie m̄stro: ad plurimoz rogatū
p̄fatā postillā vt veritate lucentē amplexantiū.

Modestia antiquā tenere hoies iustos atqz sanctos
decebat: et ordinata regularif iniurijs non grauarē
molestis. **N**ā sic min⁹ bñ gesta correctōnis limā.
sic optime facta laudē et gloriā reqrunt: s qz oimoda p̄-
fectio solis diuinis reb⁹ cōpetit. in cūctis hūanis opib⁹ re-
periri poterit qd rep̄hēsiōe dignū est: cū modestia tñ vt
ait beat⁹ Aug. in pn. retrac. q modestia nō mō in agibili-
bus: s et scibilib⁹ locū habet. **N**ā fm verū intellectū sacre
scripture: circa diuinū scibile errare nō p̄tingit. iō ipa so-
la hūc honozē sibi vendicat: vt recte intellecta sine rep̄hē-
sione cōsistat: vt vult beat⁹ Diony. de diuinis no. cap. ij.
Nihilqz ei cōtrariū nisi sit oino falsum. in ea quoqz nihil
reperit absurdū: fm Aug. xj. sup Gen. cap. j. **D**iuersitas
igit et cōtrarietas in eius expositionē nō hz ortū ex illa do-
ctrina irrefragabil: s ex eo q eius expositores intellectu
plenū nō sunt affecuti: vt vult beat⁹ Hylari⁹. ij. de trini.
Que tñ expositorū diuersitas nō oino inutilis ē: q̄nimo
p ea p̄gritia studentūz excutit vt veritas inquirat. sicqz
ecclesie proficiunt insurgentes hereses: vt inquit beatus
Aug⁹. j. super Genes. contra manicheos. **O**mnes igitur
sancti et catholici sacre scripture tractatores antiq neduz
cōsuetudo. verūctiam salua fide dissentiendo a successo-

in replicas

ribus gratias imortales. Nam post et per eorum venerandos sanctos labores excitati per patris nati filij. doctores in eorum compatore moderni non parum laude digni surrexerunt: qui in sacre scripture expone desudantes ut vitam haberent eternam talibus pmissam. ipsam elucidauerunt sensum ipsius scripturam tanquam magis autenticum inquirentes. Inter quos magister Nicolaus de lyra in lingua hebraica simul et latina. peritus. vniuersalior et perclarior reperit: cuius spiritum tanquam pueri iunioris de minorum fratrum ordine de illustrando misericorditer suscitauit. Ipe quoque sic suscitatus quod sine fictione didicit. sine inuidia concitauit. et tanquam sapientibus et insipientibus magnis et paruis debitor effectus satisfacere cupiens opus egregium proposuit. et in ecclesie sancte gazophilatiu pauperum professione cum vidua paupercula studere volentibus profuturum obtulit. et hoc ipsum opus suum postillam nuncupari decreuit. hoc inquam opus postille. et si tante sufficientie fuerit quod ipsum non solum paruum sed et magni nec solum fideles sed et infideles in dubijs circa sacre scripture literalis intelligentiam requirunt. ipse tamen magister Nicolaus ut vere humilis imperfectum se recognoscens. et ut pius culpam agnoscens ubi fortassis culpa non est: in phemio sui opis: se et per eum scripta determinatiom sancte matris ecclesie submittens lectorem beniuolum et correctorem efflagitat charitativum sciens quod nemo ex omni parte beatus. Vbi autem charitativum correctorem expostular. insidiosum corruptorem invenisse probat. Nam quidam indeus ut dicitur in hispania ad fidem conversus paulus in baptismo nominatus. tandem ad ecclesiam burgensem promotus. omni modestia postposita profatam postillam ecclesie sancte necessariam. et cunctis studiosis venerandam hostiliter inuasit imoderate per beatum hylarium. x. d. trinitatis. reprehensue descripta ubi dicitur. Contra veritatem autem non intellectam aut offendente: vel stulte vel victiose voluntatis error obniti. Immoderata est. n. ois susceptarum voluntatum pernicia. ubi non rationi voluntas subiicitur his que voluntas rationem inquirimus: et placidis doctrinam coaptamus. Jamque nois potius quam rei erit doctrina que fingit. hos inquam imoderate modos: ut ita dicam. dictus paulus burg. manifeste tenuit. quod in multis ostendit se postillam odisse et non intellexisse vel intelligere noluisse. sicque eam tanquam irrationabilem falsam: erroneam in multis improbauit: ut opus tam insignem tamque laudabile apud minus sapientes quipensum reddat: et ut imoderate profatis modis assumptam colorare videat. inuisiones quas scripsit additiones: quibus vere sint corruptores nominavit. postillamque ut patet in effectu fecte commendavit. nam in phemio sui corruptorij de hac postilla scribens filio suo alonso sic ait. Cum inter innumera-bilia pene opa quorum veritate diuina scriptura circumdata refulget: postilla Nicolai de lyra: tam sua recetia quam sui digna celebritate clarescit. qui vtrumque testium discurrens studiose sensum literalis: qui inter ceteros precipuus est copiosa luculentia tradidit. hanc tibi donare proposui. et quod legare coeperam inter viuos. non nude condonare sed paternam ad ditamenta paterno munusculo cumulare visum est. h. bur. Non si operi sic commendato non detrahentia addidisset: et ubi emendandum foret cum modestia emendasset: non esset locus redargutorum. h. q. sub titulo additionum calumnias corruptorias miscuit quantum per eum sterit: minus cautis opus vile reddere studuit: et ad modum scorpionis facie bladiens cauda pupugit et corruptit: quatenus ope sic vilificato: sensus sacre scripture literalis. et precipue alibi ita plane: plene: et copiose non repibilis: non minus negligenter quam piculose transiret in abusum. Ego frater Mathias ordis fratrum minorum inter sacre theologie professores minimus: punitice saxonie minister indignus. ad multorum profatam postillam caripendendum rogatus: certamen per burgen. per magistrum Nicolaum suscepi: non ut postille que seipsum sufficienter defendit commiseram adminiculum sed ut ostendam magistrum Nicolaum et eius opus sine modestia stimulo inuidie: vane glorie vel ut vtriusque: a burgense viliter impugnatum. et sic opus bur. vere est postille corruptorium. ita ut opus illud cum deo fauente summam suerit: correctorium corruptorij venit merito nuncu-

pandum. in quo corruptorio quicquid dicitur magistri Nicolai. non obuiat. et si reprehensione dignum ut additamentum relinquam in tactum. nec vim faciam. ubi bur. aliquem passum aliter quam postillator exponit. Sciemus etiam apud sanctos doctores eiusdem passum esse varias expones: nisi fortasse a veritate vel a communi sententia doctorum notabiliter deuiaret. In hoc autem ope et quicquid alio per me facto vel impostum fido me totum dignis et legitimis correctoribus submitto. et si in hoc ope reperitur quod dixerim burg. delirare: non recipiam ut blasphemiam sed ad litteram que delirare. quod cum lyra non concordat. In hoc igitur corruptorio hunc ordinem ceteris seruabo. per n. punctum corruptoris fideliter referam. dehinc quid et quantum postillam magistri Nicolai facit ostendam. hoc per supposito circa sensum literalis. quod postillam et bur. principaliter querunt. quod ad eam rationem sensus literalis sit et sensus literalis sit ille que euerit rationalis per spiritum sanctum inter. et per voces aut res sine absurditate significat ista ratio ad eam sensus literalis habere a. b. aug. sup. gen. ad litteram et a. b. Greg. in moral. put etiam bur. eisdem ad id allegat in disputatoe questionis pambule.

Replica quedam dicta Burg. in questione pambula.

Re cuius questionis articulo quarto bur. notat postillam in duobus. per quod proderat exponere infidelium. Secundo quod distulauit reuerentias et auctores sanctorum doctorum. quod videtur sit in per dicitur in loco per bur. allegato. videlicet Gen. j. Circa secundum notandum quod sanctorum auctores et reuerentia ubi et sancti locuti sunt: spiritus sanctus a fidelibus venerari. ut per. xv. dist. decreti. per totum. ubi ait homines: et ex opinioe locuti sunt: nec sci in hominibus sibi voluit honorem deferri. ut per. iij. sup. gen. ad litteram. ca. xxij. Sciuerunt. n. sci quod ex opinioe sapiens dicit sine vicio sapienter. imo expedire in maiori opabili dubia moueri non sicut. b. aug. j. sup. gen. per manich. ecclesie proficiunt insurgentes hereses ad excutiendum pigritiam. ita expedit in ecclesia sancte as esse opiniones eadem ratione. et quod sancti doctores opinentur in pluribus sacre scripture passibus: non nisi dicta sanctorum ignoras ignorat. nec puto inconueniens dicta infidelium assumi in exponere sacre scripture et confirmatos dubiorum occurrerunt. nam. b. aug. fac. sic. iij. per. in per. et multis alijs locis ubi assumit et laudat deum ciceronis et platonis et aliorum. oia. n. que fide non sit assumere in adiutorium. De. n. verum vero profonatur. ex. j. et. et fortassis veritas fidei posita ab infidelibus. ea que sunt fidei confirmat. ut dicit. xj. d. ci. dei. c. xxi. et. ij. de doc. xpi. .b. aug. ad propositum dicit. Et que forte fidei nostre accommoda dixerit. non solum formidanda non sint sed ab eis tanquam iniuste possessores ubi visum non in veditanda. et posito exemplo de iudeis spoliatis egyptos subdit. sic fecerat cypanus doctor suauissimus et martyr beatissimus. lactantius victorianus optatus et hilaris. Frustra ergo bur. postillam in eo redarguit: cum et ipse et arif. dea aliquoties adducit in. vj. arti. eius questionis per veram. quibus apud bur. facta inmendat per postillam. ipse bur. vituperat in tribus. per dicit in postillam. irrationabiliter postposita dea sanctorum. et spalius. f. tho. cuius dea dicit igne charitatis examinata et naturalis rationis dictamine multipliciter purgata. ad hoc dico quod bur. in postillam. egrefferet si debuit. quod ipse sepe facere solent. in plerisque. n. locis ut patebit in processu. et. b. aug. hiero. greg. ysi. et. f. tho. que ceteris gradibus copedit postposita sine ratione quod in postillam reperit: que nulli sancti deum reprobat nisi ex maiori ratione et auctore declinandum ostendat. et spalius hunc bur. ut crimine lese maiestatis impugnet dea. f. tho. que perferre vel dicit aug. gre. hiero. et aliorum: quod illa non sicut ista sint igne charitatis examinata. et que illa sic ista non egeat retractatoe. Dea. n. aug. i. exordio sue retractatois dicit quod in multiloquio per se non deerit. que non habet permas partes sapie. f. recte docedo. heat saltem scdas. f. modestie in reuocando errata. Concludit. que ista scitum sunt non imitent me errate sed in melius proficiet. Modestum fuisse burgen. f. tho. b. aug. non perferre que oia dicta sancti tho. sint prima vera. quoniam multa dicta beati aug. sunt hodie opinabilia. que et libros suos sup. gen. ad litteram reputat magis esse inquisitiosos quam distulauit et quedam dea eius etiam non retractata a moderna schola ceteris non recipiunt. ut de ratione intelligendi opa sex dicit. et. Non igitur egrefferat bur. si dicta. b. tho. non viderentur recipiant. Secundo autem Burg. notat postillam. quasi non

fuerit pfectus in ydiomate hebraico . eo q̄ a pueritia nō didicit. h̄ illa rō nō valet. q̄ stat senē addiscē ydeoma q̄d cūq̄ pfecte. Nec bur. debuit ex eo notare postillatorē. h̄ ei grās agere. q̄ ad exaltatōz catho. fideiz sacre scripture dilectōe tātū ipendit studiū vt intellectū lingue hebraice etiā adultus assequi mereret. Q̄d si reprehensibile ē. venit. b. h̄ero. s̄lt̄ culpandus. q̄d absit. Tercio Bur. culpat postillatorē. q̄ secur⁹ ē ra. sa. potius q̄ alios hebreos eo potiores. R̄ h̄deo q̄ postillator nō sequit̄ nec illū nec alios. nisi q̄tū rō r̄ fides admittūt. imo h̄i quos burg. p̄fert ra. sa. nō repiunt̄ fidei plus fauisse r̄ rōni. nec scripturam clarius exposuisse q̄ ra. sa. vt patebit in locis suis.

Incipit liber Genesis

Capitulum .j.

In principio crea-

uit. Obmissis diuisionib⁹ curiosis: accipio illā que magis cōsuetā est dici. Tota. n. sacra scriptura diuiditur in duas pres. vtz in veteris r̄ noui testamenti. ita q̄ lz tota sacra scriptura sit de deo tāq̄ de s̄biecto. tñ prima ps p̄ncipaliter est de deo tanq̄ creatore r̄ gubernatore. Secunda vō de deo tanq̄ redemptore r̄ glorificatore. Prima ps vtz veteris testamenti diuidit̄ in quatuor pres. vtz in libros legales: historiales: sapientiales r̄ p̄phetiales. r̄ q̄z vetus testm̄ r̄ nouū se habēt sicut rota in medio rote. vt h̄t̄ Ezech. .j. ca. Ideo nouū testamentū cōsimiliter diuidit̄. q̄z legi in nouo testō correspondet euāgelii. libris sapientialibus. correspondent epistole pauli. r̄ alioz ap̄loz libris historialibus. correspondent actus ap̄loz: libris p̄phetarū. correspondent Apocalypsis. Circa primā p̄tem veteris testamenti que continet libros legales. vtz. v. libros moysi. Cōsiderandū q̄ lex nō datur vni p̄sone sed cōitati ppli adunati. iō p̄mo describit̄ adunatio fidelis ppli sub cultu vnius dei. q̄d fit in libro gen̄. Secundo describit̄ legislatio pplō adunato: r̄ hoc fit in Exo. r̄ duobus libris sequentibus. Tercio ponit̄ p̄dicte legis repetitio. r̄ explicatio. r̄ hoc fit in Deutro. Prima in duas. q̄z primo moyses oñdit̄ nature hūane p̄ductōz secundo ip̄ius p̄pagatōem. iij. ca. vt sic p̄cedat ad electio nē fidelis ppli r̄ distinctōem eius ab infideli pplō p̄ successione generationū. vt patebit infra. Circa p̄num cōsiderandū q̄ tota corpals creatura facta est p̄pter hominē. nam elemēta sunt p̄pter mixta: mixta inanimata p̄pter mixta animata. r̄ imperfecta p̄pter p̄fecta. vt plante p̄pter aialia. aialia vō p̄pter hoīem q̄tū ad eius nutritōz r̄ inuamentū. Corpa etiā celestia facta sunt quodāmodo p̄pter hoīem: fm̄ q̄d d̄ Deutro. iij. ca. Ne forte oculis eleuatis ad celū videas solē r̄ lunā: r̄ oia astra celī. r̄ errore deceptus adores ea. r̄ colas que creauit dñs deus tuus: in ministreriū cunctis gentibus. Et ideo primo describit̄ corpals creature p̄ductōem generaliter. Secundo hoīs formatōem sp̄aliter ibi: Et ait: Faciamus hoīem r̄c. Circa primū tria facit scriptura. q̄z p̄mo exponit̄ opus creatōis. secundo opus distinctōis seu formatōis ibi: Dixitq̄ deus fiat lux. Tercio opus ornatus seu dispositōis ibi: Dixit aut̄ deus fiant lumina. Opus creatōis describit̄ ante oēm diem. Opus distinctōis p̄mis tribus diebus. Opus aut̄ ornatus alijs tribus diebus. sequentibus. r̄ se primo die requiescit̄ deus a nouis creaturis condendis. fm̄ vō sniam h̄ero. in epla ad paulinū p̄sb̄m de omnibus sacre scripture libris p̄ncipiū Gen̄. est tantis obscuritatibus inuolutū. vt ante. xxx. annos apud hebreos nō legat̄. r̄ hmōi obscuritates satis apparēt ex varijs r̄ multiplicibus expōnibus tam doctoꝝ hebreoꝝ q̄ catholicoꝝ circa ip̄m. Et q̄z cōfusio est tam intelligentie q̄ mēorie inimica. intendo vitare talem multitudinē expōnum illarū: maxime que a sensu l̄fali remote videntur. cui sensui intendo insistere fm̄ grām a dño mibi datā. Igit̄ cir-

ca p̄ncipiū gen̄. sunt tres expōnes solēns ad quas alle vident̄ reduci. Prima est ip̄ius augu. qui illos sex dies exponit. nō put̄ important̄ successione t̄pis. sed put̄ dicūt cognitiōem angelicā relatā ad sex genera reꝝ p̄ditaz. Ista aut̄ cognitio angelica duplex ē. vna ē rerū in genere p̄po r̄ hec d̄t̄ vesptina. q̄z oīs creatura ad deū cōpata q̄ est lux p̄ eētā: tenebra est. Alia ē cognitio in verbo. r̄ hec dicit̄ matutina. r̄ sic exponit̄ Factū est vespe r̄ mane dies vn⁹ inquantū angeli cognouerūt lucē p̄ductā a tenebris d̄t̄ uisam in genere p̄prio. r̄ hec dicit̄ vespe. Et rerū in verbo r̄ hec d̄t̄ mane. r̄ eodē mō de alijs diebus sequētib⁹. S̄ ista expō videt̄ nimis longinqua a l̄fali sensu. maxime q̄z fm̄ alios sanctos r̄ doctores moyses rudī pplō loquebatur. qui nō poterat cape sp̄ualia. sed tm̄ corpalia r̄ grossa r̄ iō de p̄ductōe angeloz nō fecit̄ expressam mentōem. r̄ iterū q̄z ppl̄s ille p̄nus erat ad idolatriā. si fecisset mentōem de creaturis sp̄ualibus r̄ inuisibilib⁹ coluisset eos. tanq̄ deos. r̄ iō ista expō q̄ longinq̄ videt̄ a l̄fā dimittat̄. Alie aut̄ due expōnes vident̄ p̄pinque l̄fe r̄ iō intēdo eas p̄seq̄. r̄ p̄cedūt fm̄ varias opiniones de natura materie positas a p̄bis. Et iō primo videndū est d̄ hoc. nec mirū si circa hoc diutius imoremur. q̄z ex hoc dependet intellectus opationis sex dierum. que h̄ic describunt̄ multū obscure. igit̄ circa naturā materie corpaliū tres sunt opiniones solennes. Dicit̄ em̄ cōmentator libro de substantia orbis. q̄ in corpibus celestibus nō ē materia p̄prie dicta q̄ est ps substantie cōposite. cuius rō est. q̄ materia p̄prie dicta que est in genere substantie est potentia p̄dictio nis ad esse r̄ ad nō esse simpliciter. talis aut̄ potentia nō est in corpibus celestibus que sunt incorruptibilia. vt ab oibus supponit̄ tanq̄ verū. ergo r̄c. r̄ iō si aliqui in corporibus celestib⁹ a p̄bis dicat̄ eē materia. hoc ē large accipi endo inquantū subiectū accipit̄ p̄ materia. q̄z ē ibi subiectū motus localis r̄ potentia ad vbi. Alij aut̄ dicūt q̄ in corpibus celestibus ē materia que est ps substantie cōposite. alioquin corpa celestia essent forme actu intelligibiles. q̄z eēt a materia separata. Item q̄z est ibi quantitas. q̄ sequit̄ materiā. sicut qualitas formā. sed est alterius ratio nis q̄ materia corpoz elementoz r̄ mixtoꝝ. quia in ipsa est tm̄ potentia ad formā quam habet r̄ ad nullam aliāz. sicut materia solis est solū in potētia respectu forme quā habet r̄ nō alterius. r̄ sic ē de alijs corpibus celestibus. p̄pter q̄d corpa celestia sunt incorruptibilia. Materia vō elementoz r̄ corpoz mixtoꝝ est in potētia ad plures formas que nō p̄nt̄ simul esse in materia. r̄ ideo q̄n̄ ē s̄b vna forma est in potētia ad aliam qua caret. r̄ sic h̄z p̄uatiōnem annexam. p̄pter q̄d p̄dicta corpa sunt corruptibilia. quia p̄uatiō semp machinat̄ ad maleficiū. vt dicit̄ j. phisic. Alij vō dicunt q̄ in corpibus celestib⁹ est materia. r̄ q̄d est eiusdem rōnis cum materia generabilium r̄ corruptibiliū. cuius rō est. quia materia substantiat̄ per suum posse fm̄ cōmentatorē r̄ p̄m. r̄ iōo circumscripta omni forma. materia que est in genere substantie. r̄ ē ps cōpositi. non potest intelligi nisi pura potentia. Cum igit̄ actus sit qui distinguit̄ per merā potētā nulla possit eē distinctio. videt̄ q̄ circumscripta per intellectū omi forma corruptibiliū r̄ incorruptibiliū nō remaneat aliquid vnde hec materia posset distingui ab illa. sed remanet̄ vni⁹ simpliciter rationis in corpibus celestibus r̄ corruptibilibus. Item fm̄ Aug. libro cōfessi. Materia est prope nihil. ita q̄ nihil p̄t̄ excogitari intermediū. Si autē in corpibus celestibus est materia alterius rationis q̄ in elementis oportet q̄ ista ratio sit nobilior. quia ignobilior non potest esse. ergo magis recedit a nihilo. r̄ per cōse quens perdit̄ rationem materie. r̄ accipit̄ rōnem forme. verūtamen licet in ip̄is sit materia eiusdem rōnis. tamē corpa celestia sunt incorruptibilia. inferiora autē corruptibilia. Cuius ratio est quia fm̄ p̄m libro de sensu r̄ sensato. Ignis r̄ terra non agunt r̄ patiuntur adinuitem inquantū hmōi. h̄ solū inquantū p̄rietatē habēt. iō corpa elementaria r̄ mixta quorum forme substantiales